

HÜSEYİN RAUF ORBAY'IN HAYATI (1880-1964)

Dr. Mustafa ALKAN*

ÖZET

Hüseyin Rauf Orbay, 1880 yılında İstanbul Cibali'de doğdu. Babası Amiral Mehmet Muzaffer Paşa, Annesi Hayriye Rûveyde Hanımdır. Rauf Bey, ilkokulu Cibali İlkokulunda, ortaokulu Trablus Askerî Rüştiyesinde, liseyi Heybeliada Bahriye Okulunda okudu. Rauf Bey, 1899'da teğmen rütbesiyle Deniz Kuvvetlerine katıldı. 1918 yılına kadar değişik savaş gemilerinde görev yaptı. Balkan Savaşları döneminde Hamidiye Akınıyla tanındı. Birinci Dünya Savaşı'nda; İran Cephesi'nde savaştı. Deniz Harbiye Reisliği görevinde bulundu. Savaşın sonunda kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükûmetinde Bahriye Nâzırlığı yaptı. Bu sırada Baş Murahhas olarak Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Türk Kurtuluş Savaşı döneminde; kongrelerden sonra, Heyet-i Temsiliye adına Son Osmanlı Meclisi (Meclis-i Mebusan) toplantısına katıldı. Bu sırada İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürüldü. Malta'dan kurtulduktan sonra, önce Nâfia (Bayındırlık) Bakanlığı, sonra Başbakanlık ve TBMM Başkan Vekilliği yaptı. Cumhuriyet Devrinde; Terakkîperver Cumhuriyet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Şeyh Said İsyanı sebebiyle partisi kapatılınca bağımsız kaldı. Atatürk'e karşı tertiplenen İzmir Suikastında ceza aldı. Bu sırada yurt dışında olduğundan 10 yıl yurda dönemedi. Türkiye'ye 1935 yılında döndü. 1942 yılında Londra Büyükelçisi tayin edildi. 1944 yılında emekliliğini isteyerek kamu görevinden ayrıldı. Nihâî olarak, 1964'de İstanbul'da vefat edene kadar, hayatını üniversitelerde ders ve konferanslar vererek ve seyahatlere çıkarak geçirmiştir. Hüseyin Rauf Orbay, Osmanlı'dan Cumhuriyet Devrine uzanan süreçte önemli bir asker ve siyaset adamıdır.

Anahtar Kelimeler

Hüseyin Rauf Orbay, Deniz Kuvvetleri, Hamidiye Akını, Mondros Mütarekesi, Millî Mücadele, Heyet-i Temsiliye.

* Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

THE LIFE OF HÜSEYİN RAUF ORBAY (1880 – 1964)

ABSTRACT

Hüseyin Rauf Orbay was born in İstanbul in 1880. His father is Admiral Mehmet Muzaffer Pahsa. His mother is Hayriye Ruveyde Hanım. He went to Cibali Primary School. His Secondary school is Trablus Military School. He attended high school in Heybeliada Navy School. He joined Navy Army as a lieutenant in 1899. He worked on various warship by 1918. He was known by Hamidiye Attack during Balkan Wars era. In First World War, he fought in Iranian side. He worked as a Navy Army Leader. He worked as a Navy Seruent in the government that was established after the war. At the same time, he signed Mondros Agreement as chief delegate. He attended the Ottoman Assembly on behalf of representative after the Kongre during Turkish Independence War. Meanwhile, he was exiled by English having being arrested. After he was released in Malta, at first he worked as Minister of Public Works then he became prime minister and representative Turkish Great National Assembly. He took part among the founders of the Terakkiperver Republic during the Republic era. He became independent when his party was abolished because of Şeyh Said Rebel. He was charged with İzmir assassination against Atatürk. At that time, he couldn't return to country being abroad. He returned to Turkey in 1935. He was appointed as a London Ambassador in 1942. He left the government duty asking his retirement. At the end, until he died in İstanbul in 1964, he spent his following life travelling and giving lectures, conferences in Universities. Hüseyin Rauf Orbay is an important soldier and politician at the time from the Ottoman Empire to the Turkish Republic.

Key Words

Hüseyin Rauf Orbay, Navy Army, Hamidiye Attack, Mondros Agreement, National Struggle, Council of Minister.

“Benim çok muhterem kardeşim ve Türkiye’yi kurtarmakta hakiki mu-
în ve zâhir kardeşim Rauf’a”

Mustafa Kemal Paşa¹

Giriş

Türk Bağımsızlık Savaşı’nda görev yapmış, yeni Türk Devleti’nin temelini atılmasında yeri olan asker veya bürokrat kökenli devlet adamlarının yetişmesinde iki temel olgu vardır. Birincisi, bunlar Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini oluşturacak olan modern okullarda eğitim görmüşlerdir. İkincisi, Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü “cehennem değirmeni”nden kurtuluş mücadelesi vererek yetişmişlerdir. Bu mücadeleler, Türk ordusunda görev yapan bir subaya “siyaset adamı formasyonu”, siyaset ve kültür adamına da “askerlik formasyonu” kazandırmıştır. En önemlisi de, bunlar kendilerini cemiyet meselelerine öylesine vermişlerdir ki, bu onların ailevî hayatlarını bile etkilemiştir. Meselâ, 1900’lü yıllarda Türk ordusuna katılan bir askerın en az yirmi yılı savaşın içinde geçmiştir. Öyle ki, barış sağlandığında bu cemiyet adamları, bir aile oluşturmak için geç kalmışlardır. İşte söz konusu bu dönemde yetişmiş asker ve siyaset adamlarından biri de, Hüseyin Rauf Beydir. Biz bu araştırmada Rauf Beyin hayatını inceleyeceğiz. Onun bir “cehennem değirmeni” olarak nitelenen siyasî hâtıralarını Feridun Kandemir, “*Yakın Tarihimiz Dergisi*”nin muhtelif sayılarında yayınlamıştır². Bu hâtıralardan hareketle Rauf Beyin biyografisi üzerine bir kaç araştırma yapılmıştır³. Biz bu makalede Hüseyin Rauf Beyin hayatını, dönemin diğer önemli siyaset adamlarının hatıraları ile test ederek, yazmaya çalışacağız.

1. Atatürk, Bilyük Taarruz’dan sonra İzmir’de Rauf Bey’e verdiği hâtura resminin arkasına bu notu yazmıştı. Bkz. Sabahaddin Selçuk, *Millî Mücadele*, I, Işık Matbaası, İstanbul 1982, s. 666, Ek: 33

2. Feridun Kandemir, *Hâtıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay*, Sinan Matbaası, İstanbul 1965, 208 s. Bu hatıralar daha sonra önce, Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni -Siyasî Hatıralarım-*, (I-II, İstanbul 1993, Eko Ofset, Emre Yayımları) adıyla iki cilt halinde, daha sonra da, *Siyasî Hatıralar* (İstanbul 2003: Yaylacılık Matbaası) adıyla tek cilt halinde tekrar yayınlanmıştır.

3. Erberk İnam, *Rauf Bey*, İstanbul 1965; Kâzım Çavdar, *Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla, Atatürk’ün Silah Arkadaşları*, İzmir 1973, 156 s.; Cemal Kutay, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yüzyıllımızda Bir İnsanın Hüseyin Rauf Orbay*, c. V, İstanbul 1992; Süleyman Ataseven, *Rauf Orbay, Biyografisi*, İzmir 1997, Dokuz Eylül Üni. Y. Lisans Tezi (Yayınlanmamış).

Çocukluğu, Yetiştirilmesi ve Tahsili

Hüseyin Rauf Bey, 1880 (H.1296) yılında⁴ İstanbul'un Cibali semtinde doğmuştur. Babası Bahriye Şûrası Başkanı ve Âyân (Senatör) olan Ferik (Amiral) Mehmet Muzaffer Paşa⁵, Annesi Hayriye Rûveyde Hanımdı. Rauf Beyin, biri erkek üçü kız dört kardeşi vardı. Babası aslen Çerkez asıllı, annesi Kürt aşiret reislerinden Bedirhan Paşanın kızıdır.⁶

İlk öğrenimini Cibali'deki ilkokulda bitirdikten sonra, Babasının Trablusgarb'a komodor göreviyle atanması üzerine, ailesiyle birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Ortaokulu Trablus'ta yeni açılan Askerî Rüştiyede okudu.

Trablusgarb dönüşü, 14 Mayıs 1893'te Heybeliada Bahriye Okulu'nun (İdadî/Deniz Lisesi) birinci sınıfına başladı. 14 Mart 1897'de Harbiye (Şâkirdân) sınıfına geçti. 31 Mart 1899'da Güverte Mühendisi (teğmen) rütbesiyle Deniz Harp Okulu'ndan mezun oldu. *Heybetümâ Okul Gemisi'*ndeki eğitim ve öğretimden (staj) sonra Deniz Kuvvetleri'ne katıldı. 1905-1911 yılları arasında donanmayı güçlendirme ve geliştirme çalışmaları çerçevesinde, eğitim amaçlı olarak, çeşitli ülkelere yapılan ziyaretlere katıldı⁷.

Askerî Hayatı

Hüseyin Rauf Beyin *Heybetümâ Okul Gemisi'*ndeki stajından sonra *Selimiye Firkateyni'*ne tayin edilmesiyle askerî hayatı başladı. Önce *Selimiye Firkateyni'*nde daha sonra *Garp Vapurı Seyir Subayı* yardımcılığı görevlerinde bulundu. *Mahmudiye Zırhlısı'*nda görevli iken 1 Nisan 1901'de üsteğmenliğe yükseldi. *Hamidiye Torpidosu* ve *Fethiye Gemisi* ikinci komutanlığı görevlerinde bulundu. 23 Nisan 1904'te yüzbaşı rütbesine yükseldi. 24 Ağustos 1904 tarihinde de "*Mesudiye Zırhlısı'*"na atandı. Rauf Bey, İngilizce'sinin iyi olması ve bulunduğu görevlerde başarılarıyla dik-

4. Rauf Bey, "Kim kimdir" kitabı için istenen ankette doğum yılını 1881 olarak vermiştir. Bkz. F. Kandemir, a.g.e., s. 14

5. Mehmet Muzaffer Paşa, Osmanlı Deniz Kuvvetleri komutanlarından. Meşrutiyet'in ilânına kadar Bahriye Şûrası'nda görev yaptı. Daha sonra Bahriye Muhâkeme Dairesi Reisi ve Âyân Azalığı görevlerinde bulundu. Bkz. E. İnani, a.g.e., s. 4.

6. R. Orbay, a.g.e., II, s. 190; "Çerkez asıllı" olduğuna dair bkz. S. Selek, a.g.e., I, s. 667.

7. *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, c. III, TBMM Vakfı Yayınları, No: 6, s. 880-81.

kati çekmesi itibariyle, bu sırada ABD'nin *Kramp* tezgahlarında inşâ edilen "*Abdülmecid Kruvazörü*"nü Amerikalı gemici Bucknam Bey ile İstanbul'a getirmişti. Başarılı bir denizci olan Bucknam Beyi İkinci Abdülhamid "Paşalık" rütbesi vererek Osmanlı hizmetine aldı. Rauf Bey de Bucknam Paşanın tercüman ve yardımcısı olarak görevlendirildi. Rauf Bey, iki yıl süren bu görevi boyunca Bucknam Paşa ile yakın dostluk kurdu ve birçok görev gezisine çıktı. Meselâ, 1905'te taşıt gemileri satın alması, gemi inşâ tezgâhlarını ve deniz altı gemilerini incelemesi için önce İngiltere'ye, daha sonra da Amerika'ya gönderildi. Dönüşünde, Yemen Harekâtı sırasında Kızıldeniz'de faaliyette bulunan Osmanlı donanmasında görevlendirilerek, Ahmed İzzet Paşanın mâhiyetinde çalıştı. 28 Ocak 1906'da *Âsâr-ı Tevfiğ Zirhlisi*'nda görevlendirilerek, Almanya'nın Kiel Tersanesi'nde onarıp yenileştirilen bu gemiyi yurda getirecek subaylarla Almanya'ya gönderildi. Bu geziler süresince Rauf Bey gemicilik bilgi ve tecrübelerini daha da ilerletmiştir⁸. Bu arada 8 Ocak 1907'de *solkolağalığa* (kıdemli yüzbaşı) terfi etti. 2 Mart 1907'de *Peykişevket Torpido Kruvazörü* komutanlığına atanarak, Sisam Ayaklanması'nı bastırmaya memur filoda yer aldı. 13 Kasım 1907'de *sağkolağası* (ön yüzbaşı) olarak 31 Mart Ayaklanması sebebiyle İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun faaliyetlerine katıldı. Bu hareket sırasında Rauf Bey ile Mustafa Kemal'i Cemal Bey (Paşa)⁹, İsmet Bey (İnönü) ile de Kazım Karabekir tanıştırmıştı¹⁰. 5 Mayıs 1909'da *Hamidiye Gemisi* komutanlığına atandı. Hamidiye ile Arnavutluk Ayaklanmasının bastırılmasında rol oynadı. Aynı yıl *Tuna Milletlerarası Su Yolu Komisyonu*'nda Türkiye temsilcisi olarak görev yaptı. 7 Mayıs 1910'da tahta çıkan İngiltere Kralı Beşinci George'un taç giyme törenine katıldı. Bu münasebetle yapılan deniz resmî geçidinde Türk Donanmasını temsil etti. 1911 Türk-İtalyan Savaşı'nda Trablusgarb'a ikmâl sevkıyatında görev aldı¹¹. Balkan Savaşları döneminde adını tüm dünyaya duyuracağı *Hamidiye Kruvazörüne* tayin edildi.

8. E. İnam, a.g.e., s. 6

9. Ali Fuad Cebesoy, *Sımf Arkadaşım Atatürk*, Anka Ofset, İstanbul (Tarihsiz), s. 167.

10. Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, İstanbul 1982, s. 434-41.

11. İsmet Parmaksızoğlu "*Hüseyin Rauf Orbay*", *Türk Ansiklopedisi*, c. 25, İstanbul 1977, s. 458.

Hamidiye Akını

Hüseyin Rauf Bey, Balkan Savaşlarında *Hamidiye Kruvazörü* komutanı olarak, Karadeniz ve Akdeniz'deki akınlarıyla tanınmıştır. Aralık 1912 - Eylül 1913 tarihleri arasında Varna, Draç, Şinkin baskınlarıyla, Balkan bozgunundan doğan moral çöküntüsünü nispeten telâfi etmeye çalışmıştır. Bu başarılarından dolayı Türk kamuoyunda "*Hamidiye Kahramanı*" olarak tanınmıştır.¹²

"*Şüphe yok ki ben, Koca Barbaros'un bir dümen neferi dahî olamam*" diyen Rauf Bey, "20. yüzyılın son büyük akıncılık harekâtını" gerçekleştirmiştir. *Hamidiye Kruvazörü* komutanı olarak, Çanakkale'den akıncı seferine çıkar çıkmaz, Şıra'yı bombardımana tuttu. Yunan bandıralı *Makedonya Gemisini* batırdı, harp levâzımı yapan barut fabrikası ve benzeri hedefleri vurdu. Yunanlılara sadece ve sadece harp edenlerle savaştığını ilân ile "eğer siz muhârip olmayanlara dokunursanız, baştanbaşa bütün sahillerinizi yıkarım" ikâz ve tehdidinde bulundu.

Şıra bombardımanından sonra Ege Denizini geçen Rauf Bey, Yunan donanmasının yeni ve kuvvetli gemisi olan *Averoff Zırhlı Kruvazörünü* peşinden sürükleyerek etkisiz hâle getirmek için Akdeniz'e açıldı. Ancak Yunan komutanı Amiral Konduryatiş, *Averoff'u* Çanakkale Boğazı önünden çekmedi.

Hamidiye, Akdeniz'in Trablusşam, Suriye, Mısır ve Hicaz kıyılarını takip ederek, Yemen'in Hudeyde iskelesine kadar gitti. Buralarda *Hamidiye*'yi Türk denizciliğinin bir sembolü sayan Müslümanlar, çok büyük sevgi gösterilerinde bulundular. Kruvazörün tüm ihtiyaçları uğranılan İslâm beldeleri tarafından karşılandı.¹³

Kızıldeniz'den tekrar Süveyş yoluyla Akdeniz'e çıkan Rauf Bey, Sicilya ve Malta'dan sonra Adriyatik'e yöneldi. 27 Şubat 1913 günü *Laros*

12. *Türk Parlamento Tarihi*, s. 880

13. İsmet Bey (İnönü), Yemen hâkimi İmam Yahya ile görüşükten sonra geri dönerken Beyrut Limanı'nda *Hamidiye Kruvazörü* ile karşılaştığını belirlemekte ve "Kumandan Rauf Bey'e buluşmak gerçekten bir bahtiyarlıktı" demektedir. İsmet İnönü, *Hatıralar*, I, (Yayına Hazırlayan: Sabahattin Selçuk), İstanbul 1985, s. 78

isimli bir Yunan gemisini batırdı. Alınan malûmât gereği, Yunanların harp sevkıyâtları yaptıkları Şinkin Limanı bombardımana tutuldu. Rauf Bey bu bombardıman ânını hâtıratında şöyle anlatıyor: “Yunanlar harp sevkıyâtlarını Şinkin'den yapıyorlarmış. Limanı 3500 metreden ateş açtım. Bombardıman müthiş panik yarattı. Asker, top, cephâne hatta uçak yüklü gemiler, iç limana kaçmak istiyor, askerler kendilerini denize atıyorlardı. Tam bir ana baba günüydü. Yarın saat süren bombardıman sonunda, Şinkin'de bütün askerî hedefler tahrib edilmişti. Burada bizi İşkodra'da muhâsara etmede kullanılacak savaş malzemesinin yüklendiği sekiz Yunan gemisi de vardı”.

Şinkin baskınından sonra Adriyatik'ten Akdeniz'e açılan Hamidiye, 6 Eylül 1913'de halkının coşkun gösterileriyle Çanakale önlerine geldi.¹⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Cemal Paşa ile Almanya'ya giden Rauf Bey, Alman İmparatoru Wilhelm'e takdim edildiğinde İmparator, ilk söz olarak, “sizin Hamidiye harekâtınızı alâka ile takip ettim. Bizim Emdem de sizi taklit etmek istedi fâkat muvaffak olamadı, yolda battı» demiştir.¹⁵

Rauf Bey, Hamidiye Harekâtı ile Balkan Savaşı'nın en zor günlerinde Türk halkının moralini yükselterek Yunan ordusunu Selânik cephesinde tuttu ve ayrıca Sırbistan'ın yardımına engel oldu. Yunan donanmasını özellikle en büyük gemileri *Averoff Zirhlısını* âdetâ hareketsiz bıraktı. Bu başarısı sebebiyle Rauf Bey kamuoyunda *Hamidiye Kahramanı* olarak adlandırıldı. Devlet “*Hamidiye Krıvazörü Hümâyunu*” adını taşıyan bir madalya ihdas etti. Bu arada Rauf Bey, 2 Temmuz 1913'te daha dönüş yolunda iken (İzmir) *binbaşılığa* terfi ettirildi. Rauf Bey, *Hamidiye Gemisi* komutanı olarak görevine o yılın sonuna kadar sürdürmüştür.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndaki Faaliyetleri

Hüseyin Rauf Bey, 8 Ocak 1914'de İngiltere'de inşâ halinde bulunan *Sultan Osman Zirhlısı* komutanlığına tayin edildi. Birinci Dünya Sava-

14. E. İnam, a.g.e., s. 118.

15. R. Orbay, a.g.e., I. s. 28.

16. *Türk Parlamento Tarihi*, s. 880-81; E. İnam, a.g.e., s. 65; Fethi Okyar, *Hamidiye Harekâtı*, “Balkan savaşlarında yaşanan tek istisna başarı” olarak nitelemektedir. Bkz. *Üç Devirde Bir Adım* (Yay. Haz. Cemal Kutay), Dilek Matbaası, İstanbul 1980: s. 189.

şı'nın başlaması sonucu, İngiltere savaşa henüz katılmadığı halde bu gemiye el koymuş ve teslim etmemiştir. Rauf Bey bu olayı hatıralarında şöyle anlatmaktadır:

“Sultan Osman siivarisı olarak üç aydır Londra’da bulunuyordum. İlk önce Brezilya Hükûmeti adına Armstrong tezgâhlarında inşâ edilmişken bu hükûmetle Şili ve Arjantin’in donanma yapmamak hususunda aralarında anlaşmaları üzerine hükûmetimiz tarafından satın alınmıştı. ‘Sultan Osman’ ismi verilen bu drenotu teslim alıp memlekete götürecek olan bin kişilik mürettebât ve askerim de, Reşit Paşa Vapuru ile İngiltere’ye gelmişti. Geminin son taksiti olan yedi yüz bin lira da ödendi. 2 Ağustos günü gemi teslim edilecekti. Sancağımızı çekme töreninden yarım saat önce İngilizler Sultan Osman’a el koydular.

İngiltere, ‘Sultan Osman’dan sonra, Reşadiye Drenotumuzla, gene orada Şili Hükûmeti nâmına inşâ edilmişken hükûmetimiz tarafından satın alınması kararlaştırılıp, pazarlığı da yapılmış olan iki torpedo destroyerine de el koydu. Biz de çaresiz, Reşit Paşa Vapuru ile İstanbul’a dönmek üzere hareket ettik”.¹⁷

Rauf Bey İstanbul’a geldiğinde Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde kısmî seferberlik ilân edilmiş, Meclis-i Mebusân padişah tarafından dağıtılmış, ülkede bir savaş havası esiyordu.

Enver Paşayı Harbiye Nezareti’ndeki makâmında ziyaret eden Rauf Bey, Türkiye’nin Afganistan temsilcisi olarak görevlendirildiğini öğrendi. Ayrıca Rauf Beyden Almanya’nın temsilcisi Fon Vas Muss’u da birlikte götürmesi istendi. Bu görevin temel amacı, Afganistan halkını İngilizlere karşı ayaklandırmaktı.

Askerî bir heyetle birlikte Halep’e giden Rauf Bey, bir ay kadar burada kaldı. Bu sırada Birinci Dünya Savaşı’na girişimiz duyuldu. Afganistan’a İran’dan geçmek gerekiyordu. Oysa İran’ın o zamanki durumu, değil boydan boya geçmeğe, adım atmağa bile müsait değildi. Fon Vas Muss’u ba-

17. E. İnam, a.g.e.,s. 65-67.

şından savan Rauf Bey, Türk-İran sınırındaki Mendeli Kasabası'nda beklemeğe karar verdi. Enver Paşaya İran'ın kuzeyine hakim olan Ruslar ile güneyine hâkim olan İngilizlerden bahisle, bir mektup yazıp, Afganistan'a geçmesinin imkânsızlığını anlattı. Buna karşılık Enver Paşa "Bulunduğu yerde kalmasını ve Güney İran Başkomutanı olarak, İngilizleri o bölgeden çıkartmasını" emretti. Rauf Bey Kırmanşah'taki İngiliz ve Rus konsoloslarının kışkırtıp, üstlerine saldırtıkları İranlı Sencanî Aşiretini, komutasındaki Türk birliklerinin taarruzlarıyla geri püskürttü. Daha sonra Kırmanşah'a kadar dayandı. Krind mevkiinde karargâh kurarak, bir yıl burada her türlü tehlikeye karşı göğüs gerdi.¹⁸

Afganistan'a geçmenin imkânsız olduğunu merkeze bildiren Rauf Bey, askerleriyle birlikte Kerkük'e gitti. Bu sırada *yarbaylığa* terfi etti (4.10.1915). Bahriye Erkân-ı Harbiye Reisliği'ne tâyin edilince İstanbul'a döndü. Alman Amirali Şason'un Bahriye Nezâreti'ni kayıtsız şartsız idaresine almasına engel olan Rauf Bey'e, Şason türlü iftiralar attıysa da, Enver Paşa gerekli cevaplarla kendisini susturmuştur¹⁹.

Rauf Bey, 1917 yılı içinde, Bahriye Nâzırı Cemal Paşa ve Müsteşar Vâsıf Bey ile birlikte, Alman İmparatoru Wilhelm'i ziyaret amacıyla Almanya'ya gitti. Dönüşte, 28 Eylül 1917'de *albaylığa* (kalyon kaptanı) yükseldi. Savaş boyunca Deniz Kurmay Başkanı sıfatıyla bu görevde kaldı. 1917 Rus Devriminden sonra Kopenhag'da yapılan toplantıya Türk Heyeti Başkanı olarak katıldı. Daha sonra da, Brest Litovsk Barış Konferansı'nda Deniz Kuvvetleri delegesi olarak Osmanlı'yı temsil etti. Savaşın sonunda, Talat Paşa Kabinesinin istifa etmesiyle, yeni kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesinde, özellikle mütâreke koşullarını araştırmak için, Bahriye Nâzırlığına getirildi²⁰. Bu nezâret görevi ile Rauf Beyin askerî hayatı sona ermiş, siyâsî hayatı başlamıştır.

18. Rauf Bey, "Heyet-i Seferiyesi"ndeki subayların İran ordusu'nun çekirdeğini oluşturmak üzere İranlıların emrine verilmesi teklif edildi. Bkz. **Genel Kurmay Askerî Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi (AİASE)**, 195, Dosya: 250/825, Fihrist: 13, 15; Buradaki Müfrezeye için bkz. İsrail Kurtcephe- Mustafa Balcıoğlu, "*Rauf Bey Müfrezesi*", **OTAM**, Sayı: 3, (Ankara 1992), s. 247-69.

19. E. İnam, a.g.e., s. 69.

20. **Türk Parlamento Tarihi**, s. 881; Parmaksızoğlu, a.g.e., s. 458.

Siyasî Hayatı

Mondros Mütarekesinden önce Osmanlı Devleti'nin kaderi Sadrazam Talat Paşanın konağında görüşülüp çare aranıyordu. Memlekette İttihât ve Terakkî Partisi'ne karşı büyük tepki vardı. Yeni Padişah'ın İttihâtçılara karşı olduğu biliniyordu. Bu hakikatlerin ışığı altında, İttihât ve Terakkî'nin rakipsiz lideri Talat Paşa arkadaşlarına bulduğu çareyi şöyle açıkladı.

“İttihat ve Terakkî Partisi'ni feshedeceğiz, arkadaşlarımız yeni bir adla siyasî hayatlarına devam edebilirler. Memleketteki bu şartlar altında adâlet âciz ve âtul kalır. Arkadaşlar içinde, vaziyet normalleşinceye kadar memleketi terk edenler olabilir; Fakat İttihât ve Terakkî'nin reisi olarak ben, kalarak iktidarımızın ef'âlinin hesâbını ayrıntılarına kadar vereceğim. Padişaha şartlı olarak istifamı vererek, Dahiliye, Mâliye ve Mukadder Mütâreke'de Heyetimize riyâset etmesi için Hüseyin Rauf'a Bahriye nâzırlığının verilmesini isteyeceğim. Arkamızda, hangi siyasî hareket iktidâr olursa olsun değerlerinden istifade edilecek kıymette insanlar bırakıyoruz. Göreceksiniz, Bunlar bedbîn, nevmîd, çâresiz kalmayacaklar; el ele vererek, memleketi kurtaracaklardır”.²¹

“Ben kalacağım” diyen Talat Paşa kalmadı, kalamadı. İttihât Terakkî Partisi kendisini feshetti. Padişah Vahidettin, Talat Paşanın istifası için ileri sürdüğü şartları kabul etti.²²

Sadrazam Ahmed İzzet Paşa, Bahriye Nâzırı Rauf Bey'e müttefikler ile mütâreke imkânlarını araştırması talimâtını verdi. General Townshend'in aracılığı ile Osmanlı delegesinin başında baş murahhas olarak Mondros Mütarekesini imzaladı.²³

Baş Murahhaslık Görevi

Tarih: 30 Ekim 1918, günlerden: Çarşamba. Yer: Ege Denizi'nde, Yunan kıyısındaki Mondros Limanı'ndaki İngiliz Agememnon Savaş Gemisi,

21. Cemal Kutay, “Millî Mücadele'nin Gerçek Öncülleri ve Arkadan Gelenler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 3, İstanbul, Mart 1987, s. 21.

22. Kutay, a.g.m., s. 21

23. R. Orbay, a.g.e., I, s. 58-64

taraflar: Birinci Dünya Savaşı Galipleri adına, Müttefik Kuvvetleri Akdeniz Başkomutanı İngiliz Amiralî Sir Arthur Galthrope, Osmanlı İmparatorluğu adına Bahriye Nâzırı Hüseyin Rauf Bey²⁴ ve iki tarafın delegeleri.

Konu ise, müttefikleriyle yenik duruma düşmüş olan Osmanlı Devleti, galiplerin mütâreke şartlarının bildirilmesi ve kabulü halinde anlaşmanın imzalanması.²⁵

3 Temmuz 1918'de Beşinci Mehmed Reşad'ın yerine geçen Altıncı Mehmed Vahideddin, 29 Ekim 1918 sabahı Rauf Beye son talimâtını şöyle veriyordu:

“Ülkenin içinde bulunduğu hâli çoklarından iyi biliyorsunuz. Size en geniş anlamı ile mutlak yetki veriyorum. Elinizden geldiğince emek vererek şartların en hafifi ile, fakat kesinlikle silahların bırakılması anlaşmasını imzalayınız. Yazışmalar ve soruşmalarla zaman harcamayınız. Geçen her saat zararımıza işlemektedir. Sonucu gerekiyorsa İngilizlerin telsizlerinden faydalanarak Mâbeyn-i Hümayunumuza bildiriniz”.

Hüseyin Rauf Beye İngiliz Amiralî Galthrope, karşısına oturmasından sadece üç saat sonra buz gibi edâ ile yirmi beş maddelik bir anlaşma metni uzatmıştı.

Kendisine uzatılan mütâreke metnini incelediğinde, bütün askerlik ve siyasî hayatının en sıkıntılı ve küçük düşürücü ânıyla karşı karşıya kaldı. Bu metni millet ve devlet adına imza atmaktan zor ve düşündürücü bir durum olamazdı.

Rauf Bey, incelemek için zaman istedi. İngiliz amiralî, şerefli hizmet geçmişini çok iyi bildiği Türk denizcisinin, bu vakarlı ve mantıklı çıkışı sükûnetle dinledi. Gâlip olmanın ve Hamidiye Karamanını böyle bir çaresizlik içinde bırakmanın verdiği gururla şu cevabı verdi:

“Elimizdeki maddelenmiş şartlar kayıtsız şartsız yerine getirilecektir: Bu bir teklif değil, karardır...”.

24. Osmanlı Heyeti; Rauf Bey, Reşad Hikmet, Yarbay Sadullah ve Sekreter Ali Fuad (Tükgeldi)'dan oluşuyordu. Heyetin seçimi tartışmaları için bkz. Ali Fuad Tükgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Ankara 1951, TTK Basımevi, s. 151; *Türk İstiklâl Harbi*, c. I, Genel Kurmay Harp Tarihi Yayını, s. 31-32.

25. Cemal Kutay, *İstiklâl Savaşı'nın Maneviyât Ordusu*, İstanbul 1977, s. 15.

Durumu Padişah'a ve Bâb-ı Âli'ye bildiren Rauf Bey cevap "evet" gelince, mütârekeyi imzaladı²⁶. Kendisinin siyasî hayatını gölgeleyen bu mütâreke, Osmanlı Devleti açısından Birinci Dünya Savaşı'nı tam bir yenilgiyle sona erdiriyordu. Geride her alanda hürriyet ve bütünlüğü zedeli, yarı sömürge durumuna düşmüş bir tilke bırakıyordu.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanışını Rauf Bey hatıralarında şöyle tasvir etmektedir:

"Müttefiklerimiz teslim olmuşlardı. İleri safhalarda savaştan ordularımız ihânet yolunu seçen azınlıkların tehdidi altında idiler. Savaş malzememiz kalmamıştı. Hazine boştu. Düşmanlarımız kuvvelerini üzerimize yığmışlardı. Bütün vatani istilâdan kurtarabilmek için mütârekeyi bir an önce imzalamaya mecbûr ve mahkûmduk. Neyi kurtarabilirsek kurtaracak, istiklâlimizi elimizde kalabilmiş olanlara dayandırabilecektik.

Amiral Galthrope, hazırlanmış metni önümüze koydu. İmza için mut'ayyen bir zaman bırakılmıştı. Şeklin muhâfazası için ileri sürülen zamanın gecikmesi sadece düşmanlarımızın lehine idi. Birbirlerine güvenleri olmayan müttefikler, barış görüşmelerinde kendi lehlerine mümkün olanı koparabilmek için dikkatli ve hassas idiler. Bu sebeple var güçlerini harcayarak daha çok ilerlemek ve özellikle stratejik noktaları kendi ellerinde bulundurmaya emelinde idiler. Şartların ağırlığı ile o derece perişandım ki, İstanbul'dan ayrılmadan önce Sadrazam İzzet Paşa ile mütârekenin bir an önce imzası ve bu sûretle düşman kuvvetlerinin ilerleyişinin durdurulması noktasında mutâbık olmakla beraber telsizle maddeleri bildirdim. Cevabın mâhiyetini idrâk etmekle beraber daha çok ruhî sebeplerle sorduğum soruya müspet cevap geldi. Yaşlı gözlerle ve izâhu imkansız olan hisler içinde mütârekeyi imzaladık".²⁷

Rauf Beyin siyasî hayatını gölgeleyen Mondros Mütarekesi'nin altına imza koyan baş murahhas olmasıdır. Ne var ki, Rauf Bey altına imza koyduğu bu mütârekenin getirdiği sonuçlar ile mücâdele etmek zorunda kal-

26. Kutay, a.g.e., s. 19-21

27. R. Orbay, a.g.e., I, s. 89-146.

mıştır. Mondros Mütarekesi'nden dolayı onu suçlamak kimsenin aklına gelmemiştir. İmzanın oluş ânını Sadrazam Ahmed İzzet Paşa: "*Gerek Hükûmet-i Merkeziye, gerek Murahhas Heyeti son âna kadar mukâvemet etmiş ve nihâyet iş ültimatom derecesine geldiği sırada ipler koparılmadan mütâreke akd olunabilmiştir*"²⁸ demektedir.

Bağımsızlık Savaşı'na Katılışı: Anadolu'ya Geçişi

Hüseyin Rauf Bey, Mondros'tan İstanbul'a dönüşünde gazetelere şu demeci vermişti:

*"Müzâkereler sırasında İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütâreke ile devletimizin istiklâli, saltanatımızın hukuku tamamen kurtarılmıştır... İstanbul'a tek bir düşman askeri çıkmayacak, Adana işgal edilmeyecek"*²⁹

Mondros Mütârekesi'nin imzalanmasından on üç gün sonra, galip devletlerin donanması, saflar halinde İstanbul limanına gelmişti. Çanakkale'ye aşamamış bu mağrur donanma, şimdi denediğini başarmışçasına Osmanlı İmparatorluğu'nun Pâyitahtı'nda toplarını saraya çevirmiş hâkimiyetini yürütmeye başlamıştı.

Bu durum, Osmanlı Devleti gibi âlemşümûl bir devlet için küçük düşürücü bir gelişmeydi. Müttefik devletlerin, mütâreke koşullarını ihlâl ederek yurdun bazı bölgelerine işgal etmeleri, mütârekeyi imzalayan Rauf Beyin askerlik ve tüm görevlerinden istifa etmesine sebep oldu³⁰. Bundan sonra Kurtuluş Savaşı'nın "*ilk beşleri*" olarak bilinen komutanların gizli görüşmeleri başlamıştır. İlk önce Kâzım Karabekir Paşa, Cafer Tayyar Paşayla görüşür, sonra birlikte Ali Fuad Paşaya gider ve mutâbık kalırlar. Daha sonra da kabineden Sadrazam Ahmed İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Cevat Paşa ve Bahriye Nâzırı Hüseyin Rauf'u ziyaret ederler. Ali Fuad Paşa lağvedilen Yıldırım Orduları Grubu ve 7. Ordu Kumandanlığı'ndan açık-

28. S. Selek, a.g.e, I, s. 667, Ek: 33.

29. *Yeni Gün*, 2 Kasım 1918; Selahaddin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s. 26.

30. İsmet İnönü, "Mütareke günlerinde Rauf Bey'le görüştüğümüzde mütarekenin şartlarının çiğnenmesinden canının yandığını" belirtmektedir. İ. İnönü, e.g.e., I, s. 169.

ta kalarak Harbiye Nezâreti'nin emrine verilen Mustafa Kemal Paşanın iki gün önce (13 Kasım 1918) İstanbul'a geldiğini söyler. Hep birlikte Mustafa Kemal Paşaya ziyaret ederek düşüncelerini ona da anlatırlar³¹. Bu toplantı Bağımsızlık Savaşı'nın "ilk beşleri"nin ilk bir araya gelişidir. Bu gizli toplantıdan hemen sonra Cafer Tayyar Paşa 1. Kolordu'nun merkezini batıda sınır şehrimiz Edirne'ye taşıırken, Kâzım Karabekir Paşa, 15. Kolordu Komutanı olarak, 3 Nisan 1919'da Erzurum'a hareket etti³². İki gün sonra da Ali Fuad Paşa, 20. Kolordu Komutanı olarak Ankara'ya gitti.

*"İlk Beşler'in üçüncüsü Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da bir şeyler yapabilme vazifesini temin ederek (9. Ordu Müfettişi), 16 Mayıs 1919 Cuma günü Samsun'a doğru yola çıktı"*³³.

Ahmed İzzet Paşa kabinesi çekilince, Rauf Bey de Bahriye Nâzırlığı'ndan ayrılmıştı. Kabinede Dâhiliye Nâzırı olan Ali Fethi Bey (Okyar) tevkif edilen İttihâdçılar arasındaydı. Rauf Bey, kendisi için de aynı âkıbetin kaçınılmaz olduğunu biliyordu. Bundan dolayı Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmışları şekilde Anadolu'ya geçti. Önce Ege Bölgesindeki durumu gözden geçirdi.

Rauf Bey, vatanın savunulması için, memlekette büyük şöhreti bulunan kişilerden, Teşkilat-ı Mahsûsa'nın seçkin üyelerinden, meselâ İran-Afgan harekâtından vatana dönebilmiş kişilerden, faydalanmak gerektiğini inanıyordu. Çünkü o biliyordu ki, çok yaklaşmış olan Batı Anadolu'nun Yunan işgâline karşı ordunun mukâvemetine imkân verilmeyecekti. Nitekim merkezi İzmir'de olan 17. Kolordu komutanlığından Nurettin Paşa gibi tecrübeli ve cesur bir kumandan alınmış³⁴, yerine verilecek her emri tereddütsüz yerine getirecek Ali Nadir Paşa atanmıştı. Yunan işgâline karşı direniş, ancak vatandaşın kendinden gelecekti. Bundan dolayı, Bandırma-Manyas çevresindeki Çerkezler üzerinde sözü geçen ve İran-Afgan harekâtında mâiyetinde olan Çerkez Ethem'e vazife vermeye karar verdi. Ayrıca Batı Anadolu'da dostları da vardı. Rauf Bey hâtıralarında o günleri şöyle anlatır:

31. R. Orbay, a.g.e., I, s. 227-31.

32. Kâzım Karabekir Paşaya göre, Kurtuluş Savaşının plânı, programı ve parolası İstanbul'da kararlaştırılmıştı. Bkz. *İstiklâl Harbimizin Esasları*, (Yay. Haz.: Faruk Özerengin) İstanbul 1991, s. 26-27.

33. C. Kutay, a.g.m., s. 32; "İlk Beşler" için ayrıca bkz. F. Okyar, a.g.e., s. 339.

34. R. Orbay, a.g.e., I, s. 237.

“Şahsiyetler üzerinde teker teker durmaya mecbûriyet vardı. İzmir’e Yunan ihracının çok kısa zamanda kendilerini Anadolu’nun içlerine erişti-recek kudret ve kıfayette olacağı meçhûl değildi. Cafer Tayyar Paşa Edir-ne’de, Kâzım Karabekir Paşa Erzurum’da, Ali Fuad Paşa Ankara’da bi-rer mihrak kurmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa yakında Anadolu’ya geç-ecekti. Batı Anadolu muntikasını dolaşarak Ankara’ya, oradan da kendisi-nin bulunacağı yerde birleşmek mutâbakâtını karar verdik ve ben hazırlık-larıma başladım”.³⁵

İzmir’in işgali Osmanlı kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. 24 Mayıs 1919’da Rauf Bey ve maîyeti Mustafa Kemal Paşaya katılmak üzere Ban-dırma’ya geçti. Rauf Bey, buradan hareketle Balıkesir, Salihli, Ödemiş, Ay-dın, Nazilli, Afyon yolundan 8 Haziran 1919’da Ankara’ya geldi. Anka-ra’da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuad Paşa (Cebesoy) ile buluşup Musta-fa Kemal Paşaya iltihâk etmek üzere Amasya’ya gittiler. 23 Haziran 1919’da Mustafa Kemal Paşa ile “*Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” yolundaki Amasya Genelgesi’ni imzaladılar. Erzurum’da 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Konya’da 2. Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa, Sivas’ta 3. Kolordu Komutanı Albay Refet Bey ile de fikir birliğine vardılar. Hedef: “*Ya İstiklâl, Ya Ölüm*”dü. Bu üçlü gruba Refet Bey (Bele) de katıldıktan Sivas’a doğru yola çıkarlar. Refet Bey, Sivas Kongresi’nin hazırlıklarını yapmak için Sivas’ta kalırken, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey Erzurum’a gitti³⁶. Burada “*Vatanın bii-tinliliği, Milletin istiklâli*” temel prensip kabul edilirken, Mustafa Kemâl Paşa ve Rauf Bey *Heyet-i Temsiliye* başkanlığı ve başkan vekilliğine geti-rildiler. Buradan Heyet-i Temsiliye üyeleri ile birlikte kongreye katılmak üzere Sivas’a geldiler. Sivas Kongresi 4 Eylül 1919’da Mustafa Kemal Paşanın konuşmasıyla açıldı. Rauf Bey, Sivas Kongresi’nde önce kongre başkan yardımcılığına getirildi. Daha sonra da, Kâzım Karabekir Paşanın teklifiyle, Son Meclis-i Mebusân toplantısına, Sivas Kongresi’ne temsilen katılacak delege seçildi.³⁷

35. C. Kutay, a.g.m., s. 30.

36. Hükümet tarafından bu sırada Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyin tutuklanma kararı çıkartıldı. Bkz. BOA, BED, Dahiliye, Giden, nu: 343763.

37. A. Fuad Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 276; E. İnan, a.g.e., s. 74.

Malta'ya Sürülüü

Rauf Beyin hatıralarında, İngilizlerin, Mebusân Meclisi'ni basarak kendilerini tevkif edeceklerini, Kâzım Karabekir ile bir konuşmalarında aynen geçtiğini fakat İngiltere ve müttefiklerini buna mecbûr ederek yeni bir safhanın başlaması için kendisini fedaya karar verdiğini kaydeder³⁸. Bu tarihte İstanbul'da Kabineler birbirini takip etmekte, Damat Ferit Paşa kabinesi düşerken Ali Rıza Paşa, Onu takîben de Salih Paşa, daha sonra yine Damat Ferit Paşa iktidara gelmektedir. Bu süreçte Erzurum ve Sivas Kongreleri yapılmış, Heyet-i Temsiliye kurulmuştur. Heyet-i Temsiliye, Meclis-i Mebusân'ın bir an önce toplanmasını ve millî mukadderâtı tâyin etmesini istemektedir.³⁹

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyelerinden çoğunluğu Meclisin işgal altında bulunan İstanbul'da toplanmasına baştan beri karşı çıkmışlardı.⁴⁰

Sivas'taki toplantıda İstanbul Hükûmeti'nin ısrarına rağmen, Meclis-i Mebusân'ın orada bir iş göremeyeceği, bu sebeple Anadolu'da ve tercihen Eskişehir'de toplanması gerektiğini ileri sürenlere, Kâzım Karabekir Paşa karşı çıkarak şöyle dedi.

"...Millî hükûmetin muvaffakiyetle kurulması için, Meclisin evvelâ İstanbul'da toplanması şarttır. Bu meclisin ömrü ve istikbâli yoktur. Meclis toplandı diye, İtilaf Devletleri hakkınızda verdikleri kararı değiştirecek değillerdir. Aksine Kıvvây-ı Milliye'den sayacakları mebusları bilhassa İngilizler, ilk fırsatta yakalayıp sürecektir. İşte o gün, Millî Hükûmetin en iyi şekilde kurulabileceği gündür. Millî Hükûmetimiz Anadolu'nun göbeğinde, güneş gibi doğacaktır".⁴¹

Kâzım Karabekir Paşanın konuşması bitince Rauf Bey:

- Demek İstanbul'da Mebusân Meclisini İngilizler basıp Mebusları tevkif ile sürerlerse, Millî Hükûmetin kurulmasına kat'î karar verip, kolaylıkla muvaffak olacaksınız? diye sordu.

38. R. Orbay, a.g.e., I, s. 289

39. Cemal Kutay, *Malta Sürgünleri*, İstanbul 1978, s. 196.

40. R. Orbay, a.g.e., I, s. 285-88.

41. K. Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, s. 363.

Karabekir Paşanın müspet cevap vermesi üzerine Rauf Bey,

“İngilizlerin bunu yapmamaları ihtimâline karşı bu işi mutlaka tahakkuk ettirmek için, ben tehlikeyi kabul ediyorum. İstanbul'a Meclis'e gideceğim ve dediğiniz olmazsa Anadolu'da Millî Hükûmeti kurmağa muvafak olmanız için, Meclisin ortasında bomba patlatarak kendimi feda edeceğim” deyince, Karabekir Paşa heyecanla:

“Yüksek alnundan bir kere daha öperim” diyerek büyük bir samimiyetle Rauf Beyin boynuna sarıldı ve şu sözleri söyledi:

“-Millî kahramanlıktan çekinmeyeceğini örnekleriyle biliriz. Siz gidiniz, fakat acele etmeyiniz. İngilizlerin bu işi kendiliklerinden yapacaklarından şüpheleniz olmasın. O zaman alacağımız 'Rauf da hapsedildi, İstanbul'dan sürüldü' haberi benim de ruhumda yaralar açar. Fakat sen, vatanseverlik heyecan ve aşkıyla, Millî Hükûmetin doğuşuna mühim bir âmil olursun. Evet bu işi başarmak için sen yetersin... İstanbul'a git, diğer arkadaşlar ve bilhassa Mustafa Kemal Paşa burada kalmalıdır”.⁴²

Kâzım Karabekir Paşanın fikri makûl bulundu. Meclis'in İstanbul'da toplanması ittifakla kabul edildi. Rauf Bey, Meclis-i Mebusân'a Sivas Mebusu seçildi. Hüseyin Gerede ile birlikte Ankara üzerinden İstanbul'a gitti. İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebâsan'da, Rauf Beyin başkanlığında *“Felâh-ı Vatan”* gurubu kuruldu⁴³. Nihâyet Meclis-i Mebusân 28 Ocak 1920'de Misâk-ı Milli'yi kabul ederek, vatanın mukadderâtını tayin edecek tarihî son görevini yerine getirdi.

Rauf Bey, İngilizlerin Meclis'i basıp vekilleri tutuklayacağını haber aldı. Mustafa Kemal Paşaya: *“Bunların İstanbul'daki Kuvvây-ı Milliye rituesâsını tevkif veya Meclis'i basıp, bazı tevkifler yapmak üzere olduklarını”* bildirdi ve şöyle dedi:

“Tabî her iki ihtimâle karşı da, buradan hiç bir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi ifâ kılınacaktır”.⁴⁴

42. R. Orbay, a.g.e., I, s. 290

43. Felâh-ı Vatan Grubu'nun Genel İdare Heyeti'ne: Celaleddin Arif Bey, H. Rauf Bey, Vasıf Bey, Hamid Bey, Bekir Sami Bey, Selahaddin Bahtiyar Bey, Rauf Ahmet Bey, Abdullah Azmi Bey seçildi. Bkz. A. Fuad Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 305; R. Orbay, a.g.e., II, s. 30.

44. R. Orbay, a.g.e., II, s. 29.

Rauf Beyin bu ifadesi açtı; İşgalciler Meclis-i Mebûsan'ı basıp, kendilerini tevkif etmek istesefer de, bu basış ve tevkif ediş hadisesinde İngilizlerin saldırganlıklarını, Türk Milleti ve dünya kamuoyunda açığa çıkarmak, Millî Meclis'in önünü açmak için, aylarca evvel Sivas'ta kararlaştırıldığı gibi işin sonuna kadar bekleyeceklerdi.

Mustafa Kemal Paşa bu telgrafı alır almaz, hemen aynı dakikada Rauf Beye şu telgrafı çekti. "*İngilizlerin tevkîf kararına muhâliflerin yaygaralarına karşı meclisin cesaretle nihâyete kadar vazifesine devamı pek parlaktır...*" dedikten sonra derhal gelmelerini istiyordu⁴⁵. Ancak Rauf Bey kendi kendine: "Hayır Paşam...Bunu yapamam, kaçamam. Buraya kaçmak için gelmediğimi sen de biliyorsun, namus vazifesini sonuna kadar yapmak mecburiyetindeyim..." diye söylendiğini, hatıralarında kaydetmektedir.

"...Mustafa Kemal Paşaya yazdığım son telgrafta, Sivas'taki müşterek kararımızı hatırlatarak, 'Biz burada kalıp vatan borcumuzu ödeyeceğiz' diye kat'i kararımı bildirdim".

Rauf Bey yine diyor ki;

"Kaçmış olsaydım, başka bir mahsur daha kendini göstererek mânevî çöküntüye sebep olacak, mebuslar dağılacaktı. İngilizler de âleme karşı, işte bunlar böyle, şahıslarından başka kaygıları yok, yalnız kendilerini düşünüyorlar" tarzında propagandalarla kamuoyunu etkilemeye çalışacaklardı.

Nitekim, meclisin basılıp, benim de tevkîf ile Malta'ya sürülüşüm sonucunda husûle gelen vaziyet, tamamıyla istenilen sonucu vermişti. Böylece, hemen o günden itibaren Anadolu'da Millî Meclis'in ve hükûmetin gayet müsâit şartlar içinde kurulması kâbil olmuştu⁴⁶.

İngilizler, müttefikleriyle verdikleri kararı tatbik ile 16 Mart 1920 günü ani bir surette İstanbul'u işgal ile Meclis-i Mebusân'ı basarak, Rauf Beyle Kara Vasıf Beyi tevkif edip Malta'ya sürdüler⁴⁷. Rauf Beyin Malta'daki

45. Atatürk, Rauf Beyi geri çağırmasını "...hükümet kurmaya ve yönetmeye yetenekli kişilerin bulunması önemliydi." şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, I, s. 409, Vesika: 254

46. R. Orbay, a.g.e., II, s. 30

47. **ATASE**, Kl. 111, D. 199-399, F. 10-12; Bilâl Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Ankara 1985, s. 173-75; R. Orbay, a.g.e., II, 38-40.

sürgün hayatı yirmi ay sürdü. 16 Mart 1921'de Bekir Sami Bey ile O. Van-sittart arasında yapılan mübâdele anlaşmasına göre, Malta'da 2776 sicil numarası ile tutuklu bulunan Rauf Bey, İnebolu'da Binbaşı Rawlinson'la mübâdele edildi. 13 Kasım 1921'de Ankara'ya gelerek Sivas Milletvekili sıfatı ile TBMM'ye katıldı.⁴⁸

Başbakanlık Görevi

Rauf Beyin TBMM'de katıldığı ilk toplantıda Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Efendi:

“Efendim, Rauf’umuzu biz bildiğimiz gibi bütün âlem de bilir. (Bir Âyet-i Kerîmede buyurulduğu gibi), Onu gecede bilir, gündüz de bilir, at da bilir, kâğıt da bilir, silâh da bilir, kalem de bilir⁴⁹. Rauf Bey milletin her fedakarlık istediği gün, bihâkkın fedakarlığa ibrâz etmiş ve her zaman fedakarlıkta en önde bulunmuştur⁵⁰ tarzında bir konuşma yaptı. Bu konuşma Rauf Beyi o kadar etkiledi ki, Malta'da geçen sürgün günlerinin bütün acılarını unutturdu⁵¹. 17 Kasım 1921'de 167 vekilden ancak 84 oyla, o sırada boş olan, Nâfia (=Bayındırlık) Vekâleti'ne seçildi ise de, Rauf Bey, yeter çoğunluğun oyuyla seçilemediğinden istifa etti⁵². Ankara'ya gelişinin ilk günleri rahatsızlanan Rauf Bey, 21 Kasım 1921'de çoğunluğun oyu ile tekrar Nâfia Vekâleti'ne ve TBMM Reis Vekilliğine seçildi ve 14 Ocak 1922 tarihine kadar bu görevlerde kaldı⁵³. Atatürk'e göre, bu dönemde Rauf Bey, Müdafaa-i Hukuk Grubu içinde kalarak İkinci Grup ile birlikte hareket etti⁵⁴. Rauf Beyin Millet Meclisi'ndeki ağırlığını fark eden Ali Fethi Bey (Okyar), Mustafa Kemal Paşaya; “Fevzi Paşa İcrâ Vekilleri Heye-

48. Parmaksızoğlu, a.g.m., s. 459

49. Tam metin için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, c. XIV, (31 Teşrinievvel 1337), s. 220.

50. R.Orbay, a.g.e., II, s. 63.

51. *Aynı eser ve sayfa.*

52. **TBMM Zabıt Ceridesi**, c. XIV, s. 286; Atatürk bu istifayı, Rauf Beyin TBMM'deki muhâlif-lerle hareket etme eğiliminden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bkz. **Nutuk**, II, s. 634.

53. Parmaksızoğlu, a.g.m., s. 459.

54. Atatürk, “Kara Vâsıf Bey ile Rauf Bey, karşı grubun kurulmasında, güçlendirilmesi ve yöneti-minde daha ilk günden, birlik oluyolar ve yöneticilik yapıyorlar. Ama Rauf Bey, açkıtan açığa İkinci Grup'a geçmeyerek bizim içimide kalmak durumunu yeğliyor. Bu durum üç yıl sürdü. Rauf Bey, en so-munda -kendi deyişiyile- “bizimle birlikmiş gibi görülmeye imkân kalmadığı zaman ayrılığını açığa vur-mak zorunda kaldı” şeklinde açıklamaktadır. Bkz. **Nutuk**, II, s. 664; Ayrıca bkz. Ahmet Demirel, **Bi-rinci Mecliste Muhâlefet, -İkinci Grup**, İstanbul 1995. İletişim Yayınları, s. 379.

ti'nden çekilsin, Rauf Bey Başvekil olsun. Basiret ve kıymet sahibi olduğu nispette Meclis'in muhabbet ve itimâdına sahiptir. Sen o zaman çok rahat çalışır, sadece askerî işleriyle meşgul olursun..” teklifinde bulundu. Atatürk bir süre düşündükten sonra: “Doğru! en isabetli tedbir bu olur” diyerek, bu fikri uygulamaya koydu⁵⁵.

Kabul edilen yeni seçim kanununa göre, Bakanlar Kurulu ve Başvekil Fevzi Paşa istifa etti. 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı “*İcra Vekillerinin Sîreti İntihâbına Dâir Kanun*”un kabulünden sonra seçimler yenilendi. TBMM'nin 11 Temmuz 1922 günü yapılan ilk toplantısında, Rauf Beyin yeni hükûmeti kurması temâyülü ağırlıklıydı. Rauf Bey önce bu görevi kabul etmek istemedi, ancak Mustafa Kemal Paşanın teklifi üzerine, hükûmeti kurma görevini üzerine aldı. TBMM'nin 13 Temmuz 1922 günü yapılan oturumunda, 204 milletvekilinden 197'sinin oyunu alarak İcrâ Vekilleri Başkanlığına seçildi⁵⁶. Bu görevde, 4 Ağustos 1923 tarihine kadar kaldı⁵⁷. Ali Fethi Beyin tahmin ettiği gibi, Rauf Bey Başbakan seçildikten dört gün sonra, TBMM'de Misâk-ı Millî Esasları hiç dokunulmadan aynen kabul edildi. Mustafa Kemal Paşanın Başkomutanlık yetkisi de, kat'î zafere kadar uzatıldı.⁵⁸

26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz, tam zaferle sonuçlanmıştı. Başbakan Rauf Bey, zaferden Büyük Millet Meclisi'ni haberdâr etmiş, ayrıca basına şu demeci vermişti:

“Bugün sabahtan itibaren Garp Cephesi'nde muhârebe başlamıştır. Kahraman ordularımız vatanın namus ve istiklâlini kurtarmaktan ibaret olan ulvî vazîfeyi ifâ için tevfikât-ı Subhâniyeye istinâden, teknil cephe de cânî ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Hâdis e bu sabah Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmiş ve Meclis Umûmî Heyeti millet in emellerinden mülhem olarak ordularımızın muzafferiyetini Cenâbı Hayrî'n-sirin'den niyâz

55. F. Okyar, a.g.e., s. 298-99.

56. TBMM Zabıt Ceridesi, c. XXI, s. 357-59; Hakimiyet-i Milliye, Sayı: 557, Tarih 14 Temmuz 1922, Cuma; E. İnanı, a.g.e., s. 76.

57. Geniş bir değerlendirm e için bkz. Nutuk, II, s. 664.

58. F. Okyar, a.g.e., s. 298-99.

eylemiştir. Millî cidâlin iptidâsından beri kat'i zaferin istihsâli için mukadder olan mesut günler inşallah yakınlaşmıştır".⁵⁹

Büyük Taarruz 9 Eylül 1922'de zaferle sonuçlandı. 19 Eylül 1922'de Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için Ankara'dan İzmir'e hareket eden Rauf Bey, 29 Eylül 1922'de İzmir'de heyecanla Mustafa Kemal Paşanın boynuna sarılırken "Gazan mübarek olsun Paşam" diyerek kutlar. O da aynı samimiyet ve heyecanla Hüseyin Rauf Beyi kucaklayarak, "*Rauf kardeşim, mis gibi bitirdiğimiz işte ortak olduğumuzu unutmama. Nice zamandır, her mihnete katlanarak, lâkin hiç bir ümitsizliğe düşmeden, bugüne gelmeye çalışmadık mı? Gazâ varsa onda müşterekiz. Sana da mübarek olsun*"⁶⁰ diyerek karşılık vermiştir.

Mudanya Mütarekesi'nden (11 Ekim 1922) sonra Lozan'da barış görüşmelerine İstanbul Hükûmeti'nin de davet edilmesi, Saltanatın sonunu hazırlamıştır. Ankara hükûmeti meydana gelebilecek ikiliği ortadan kaldırmak için Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Kâzım Karabekir Paşa ve Ali Fuad Paşa ile seksen mebusun ortak teklifiyle Osmanlı Saltanatı, "*hâkimiyyetin TBMM'ye ait olduğu*" kararıyla 1 Kasım 1922'de kaldırıldı. Padişah Vahideddin'in 17 Kasım'da ülkeyi terk etmesiyle, "*hilâfetin Hânedân-ı Âli Osman'a ait olduğu*" kararıyla da TBMM, Abdülmecid Efendi'yi halîfe seçmiştir.⁶¹

Hüseyin Rauf Bey, Abdülmecid Efendi'nin halîfe seçilişini şöyle aktarmaktadır: "Mustafa Kemal Paşa ile Vahideddin'in yerine bir halîfe seçimi konusunda hem fikirdik. İsteseydik hâin durumuna düşmüş saltanat ile halîfeliği birlikte kaldırabilirdik. Mustafa Kemâl Paşa dedi ki: '*Makâm-ı mu'alâyı Hilâfet, bütûn İslâm âlemine şâmil bir makâm-ı mukadderdir. Türkiye devletinin ve halkının bu noktadaki vazîfe-i dinîye ve vicdanîyesi diğer Âlem-i İslâm'ın dahî aynı güne gelmesine kadar bu Makâm-ı*

59. TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. III, (27 Şubat 1338/1923), İş Bankası Yayınları, s. 711.

60. F. Kandemir, a.g.e., s. 74.

61. TBMM Gizli Celse Zabıtları, c. III, s. 1042-46; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, c. XXIV, s. 314-15; 39, 562-65; R. Orbay, a.g.e., s. 106-110.

Mualâyı mesnet olmaktır. Bütün kuvvetiyle onun kuvvetini, kudretini, şerefini bütün Âlem-i İslâm nazârında ve gayri İslâm nazârında mâsun bulunduracaktır".⁶²

Saltanatın hal'i ve yeni halîfenin seçilmesinden sonra, sıra Lozan'da Türkiye'yi temsil edecek Murahhâs heyetin seçimine gelmişti. Konferans öncesinde, Murahhâs Heyeti Başkanı olarak Türkiye'yi temsil edecek üç kişinin ismi geçiyordu. Bunlar, Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Başvekil Hüseyin Rauf Bey, Mudanya Mütarekesi'ni imzalayan Millî Savunma Bakanı İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Beydi. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ile konuştuğundan sonra, tercihini İsmet Paşadan yana kullandı⁶³. Yusuf Kemal Beyin istifasıyla Dışişleri Bakanlığı'na atanan İsmet Paşa, Rauf Beyin teklifiyle Murahhâs Heyeti Başkanlığı'na getirildi⁶⁴. İsmet Paşanın yokluğunda Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarına da vekâlet eden Başvekil Rauf Bey ile İsmet Paşanın arasında konferans sürecinde bazı anlaşmazlıklar yaşandı⁶⁵. Rauf Bey, İsmet Paşanın Lozan müzâkerelerinde hükûmetin kararlarının dışına çıktığı (Meselâ, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da meydana getirdiği tahribata karşılık istenen tazminât, İngilizlerin gasp ettikleri savaş gemilerinin bedellerine karşılık, Meriç'in ba-

62. R. Orbay, a.g.e., II, s. 106-15; Mustafa Kemal Paşanın TBMM'deki konuşmasını bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, c. III, İş Bankası Yayınları, s. 1051; Atatürk Nutuk'ta, Rauf Beyle Halîfelik ve Saltanat konusundaki görüşmelerini şöyle aktarmaktadır: "*Rauf Beyden saltanat ve hilâfet hakkındaki kanaat ve mütâlâasının ne olduğunu sordum. Verdiği cevapta: 'Ben dedi, mukâm-ı saltanat ve hilâfete vicdunen ve hissen merbûtum. Çünkü benim babam, Padîşah'ın nân u nimetiyle yetişmiş. ...Benim de kanunda o nimet vardır. Padîşaha muhafazâ-i sadâkat borcundur. Halife'ye merbûtiyetim ise, terbiyem icabıdır. Bizde vaziyet-i umûmiyeyi tutmak zordur. Bunu ancak, herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alınmış bir makam temin edebilir. O da saltanat ve hilâfettir*" (Nutuk, II, s. 684). Atatürk, daha sonra, saltanat ile hilâfeti birbirinden ayırarak, saltanatu kaldıracakları gün Rauf Beyden lehte konuşmasını istediğini, Rauf Beyin aynı zamanda "*Saltanatın lağvolduğu günün bayram kabul edilmesi teklifini dermeyân ettiğini*" de belirtmektedir. Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz. **Nutuk**, II, s. 686.

63. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, c. XXIV, s. 335-37; R. Orbay, a.g.e., II, s. 116; **Nutuk**, II, s. 681-83; Rıza Nur, **Hayat ve Hatıratım**, III, İstanbul 1967, s. 961-64; Cemal Kutay, "...**Rauf Orbay**", s. 72-5; **Türkiye Dış Politikası'nda 50 Yıl, Lozan (1922-23)**, Ankara 1973, s. 4.

64. Atatürk "*Rauf Beyin talih riyâsetinde bulunacak heyetin bizim için hayati olan meselede muvaffak olacağına emin olamıyordum. Rauf Beyin de kendini yetersiz görmekte olduğunu seziniyordum*" iftiharında olduğunu belirtmektedir. Bkz. **Nutuk**, II, s. 681.

65. Bu konu sorulması üzerine Başbakan Rauf Bey, Lozan görüşmelerinde Murahhâs Heyetin "*tam yetkili olduğuma*" dair, *Le Journal Gazetesi*'ne bir mülâkat verdi. Bkz. **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 8 Kanunusani 1923, Pazartesi.

tısındaki Edirne'nin istasyonu olan Karaağaç'ı tutması gibi)⁶⁶ gerekçesiyle, müzâkerelerin sonunda, muâhedeyi imzalama talimâtını (yetkisini) göndermemiştir. O sırada müşkül duruma düşen İsmet Paşaya söz konusu yetkiyi, TBMM Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa vermiştir⁶⁷. Başvekilin aynı gün Lozan'a bir kutlama mesajı da göndermemesi ilişkileri koparmıştır. Rauf Bey, İsmet Paşanın Ankara'ya dönüşünde onunla karşılaşmamak için yurt gezisine çıkmak istemiş, Gazi Paşa da başbakanlık görevinden istifa etmesi şartıyla bu izni vermiştir. Rauf Bey de 13 Ağustos 1923'te başbakanlıktan istifa etmiştir.

Rauf Bey, bu istifayı şöyle anlatmaktadır: “Lozan görüşmelerinin devam ettiği günlerde, İsmet Paşa, Lozan'dan yazdığı telgraflar ve aldığı vaziyet gereği bir takım sıkıntılar oldu. Ben ne olursa olsun bir daha İsmet Paşa ile yüz yüze gelemem ve artık onunla birlikte bir daha çalışmam. Esâsen sulh muâhedesini imzalamış olduğum gibi, bunu tatbik işini de ona bırakmak doğru olur düşüncesindeyim”.⁶⁸

Başbakanlıktan Sonraki Hayatı

Hüseyin Rauf Bey, başvekillik görevinden istifa ettikten sonra Ankara'dan ayrılarak seçim bölgesi Sivas'a, oradan da annesini görmek için İzmir'e gitti. Buradan da İstanbul'a geçti. İkinci Dönemde İstanbul Milletvekilliğine seçildi. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilânından⁶⁹ sonra, İstanbul'da yayımlanan *Tevhid-i Efkâr* ve *Vatan* gazetelerine verdiği mülâkatta; “Cumhuriyet'in ilânında isticâl edilmiştir. Bu isticâle sebebiyet verenler gayrimesul zevâttir. Bu tarz-ı hareketin içyüzünü anlamak lâzımdır. Meclis,

66. Rauf Bey TBMM'ye: 1- Misak-ı Milliye kararlarından zerrece fedakârlık yapılmayacağı, 2- Savaş tazminâtı alınacağı, 3- Patrikhâne'nin yurt dışına çıkarılacağı, 4- Rum azınlığın kesinlikle mübâdele edileceği, yolunda teminatlar vermişti. Bkz. F. Okyar, a.g.e., s. 333; Ayrıca bkz. *Nutuk*, II, s. 669-74; TBMM'de Lozan'ın maddelerinin tartışması için bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c. III, s. 1146-62.

67. İsmet Paşa, “vazife irtibatı olarak çok ilzîmlî verici bir hadise olduğu gibi, insan olarak da sınırları her türlü hadisenin üstünde yorup yıpratacak bir tesir yapmaktaydı” şeklinde anlatmaktadır. Bkz. İ. İnönü, a.g.e., II, s. 148-49, Ek: 3; Ayrıca bkz. *Nutuk*, II, s. 790-93.

68. R. Orbay, a.g.e., II, s. 132-33; Lozan Anlaşması'nın onayı için bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, IV, s. 74-89.

69. *TBMM Zabıt Cerideleri*, Devre: II, c. II, s. 90.

hâkimiyet-i milliyeyi bi-hakkın muhâfaza edebilmelidir. Meçhûl maksatlarla sevk ve idâre olunmaya ses çıkarılmazsa nereye varılacağı bilinmez...Cumhuriyetin ilânını zarûri kulan sebep ne imiş? Cumhuriyetin filhâkika, bizim için nâfi ve lâzım olduğu ispat olunmalıdır” şeklindeki ifadeyle Cumhuriyet’in ilânını henüz uygun bulmadığını açıklaması⁷⁰, Halk Fırkası yönetiminde infîâl uyandırmıştır. Hüseyin Rauf Bey bu mülâkâtından dolayı, Halk Fırkası toplantısında (25.11.1923) çok ağır bir eleştiriye tâbi tutuldu⁷¹. Bu sorgulamadan sonra Rauf Bey, bir yıl daha Halk Fırkası’nda kaldıysa da bağımsız bir politika takip etmeye başladı⁷². Bu sürecin sonunda, TBMM’de yapılan bir gensoru müzâkeresinde Halk Fırkası ile Muhâlif Grup arasında ciddî polemikler yaşanmıştır. Muhâlifler Halk Fırkası’nın iktidâr anlayışını eleştirirken, iktidâr da muhâlifleri “saltanatçı”, “halifeci” ve “gerici”⁷³ tâbirleriyle karşılık vermiştir. Meselâ, 7-8 Kasım 1924’te, Rauf Beyden sonra söz alan Recep Peker, “Muhterem arkadaşlar, ...dikkat ettim...sırası geldi, icâbetti, başka tarif yaptılar, fakat, cumhuriyet kelimesini telaffuz edemediler...”. Rauf Bey de cevâben; “*Şimdi efendiler, Rauf cumhuriyetçi midir, değil midir diye, gene şüphe ediyorlarmış...Lâkin, sizin her kuşkulandığımız, her tereddüde düştüğümüz zamanda ben, tekrar yemin ve kasem etmeğe mecbur muyum?...Efendiler, geçen sene sekiz saat devam eden fırka müzakeresinde...tam manasıyla cumhuriyetçi olduğumu söyledim...*”⁷⁴. Tartışmaların ileri safhasında:

“Cumhuriyetten başka bir hükûmet şekli yoktur ve bunun için bir noktayı daha söylemek isterim: Belki bazılarınız söylersiniz. Ben söyleyeyim.

70. **Nutuk**, II, s. 833, 837; İsmet Paşa, Rauf Beyle aralarındaki ihtilâfı şöyle açıklamaktadır: “*Rauf Beyin İstanbul Gazetelerine verdiği beyânat ‘Cumhuriyet’in ilânında acele edildiğinden gayrimesul kimseler tarafından emri vâki yapıldığından bahsediyor ‘Bir kere Cumhuriyeti BMM ilân etmiştir’...Cumhuriyet’in ilânına teklif edenler gayrimesul kimseler olmadığı gibi, karar veren de devletin en yetkili uzvudur’.. Rauf Bey ile aramızda kesin bir görüş farkı var. İhtilâfın esâsı bu’*. Bkz. İ. İnönü, a.g.e., II, s. 182.

71. R. Orbay, a.g.e., II, s. 134-41, 158; **Nutuk**, II, s. 833. Atatürk, Rauf Bey’in bu mülâkâtını ağır şekilde tenkit etmekte ve Rauf Beyin kendini: “*Duygularım, Cumhuriyet yönetiminden başka bir rejimi benimsemediğim yolundadır*”, diyerek savunduğunu belirtmektedir (**Nutuk**, II, s. 837).

72. **Nutuk**, II, s. 833

73. Rauf Bey, “*Refet Paşanın kimi yıkmak istiyorlarsa yapıyorlar; halifeciliği*” dediğini nakletmektedir. Bkz. R. Orbay, a.g.e., II, s. 161.

74. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, c. X, (6 Kasım 1924), s. 112; R. Orbay, a.g.e., II, s. 156; Rauf Beyin Cevabı, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, c. X, (6 Kasım 1924), s. 112.

'Rauf halîfecidir'. Efendiler! Değil halîfeci ve sultancı, bu makamın hukukunu almak istidadında olan her hangi bir makamın aleyhindeyim..."⁷⁵

Bu tartışmalar Halk Fırkası'ndan ciddî istifaları beraberinde getirmiştir. Gensoru müzâkerelerinden bir gün sonra yâni 9 Kasım 1924 tarihinde, hükûmete güvensizlik oyu veren, 11 mebûs istifa etmiş⁷⁶, 17 Kasım 1924 tarihinde de Kâzım Karabekir Paşanın Genel Bakanlığı, Dr. Adnan Adıvar ve Rauf Beyin İkinci Başkanlığında ve 50 mebûsun katılımıyla *Terakkiper-
ver Cumhuriyet Fırkası* kurulmuştur.⁷⁷

Atatürk, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nın kuruluşunu, Rauf Beyin Malta sürgününden sonra Ankara'ya gelişinden itibaren yürüttüğü gizli muhâlefetin açığa çıkması olarak görmekte ve bu süreçte iktidar ve muhâlefeti şöyle tasvir etmektedir:

"Efendiler, saltanât devrinden, cumhuriyet devrine geçebilmek için, cümlelerin malûmu olduğu veçhile bir intikâl devresi yaşadık. Bu devirde iki fikir ve içtihat birbiriyle mütemâdiyen mücâdele etti. O fikirlere biri, saltanat devrinin idamesiydi. Bu fikrin taraftarları sarih idi. Diğer fikir, saltanât idaresine hitâm vererek idare-i cumhuriye tesis eylemekti. Bu bizim fikrimizdi..."⁷⁸

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ile muhâlefetin TBMM'de ilk defa olarak resmen yer almasının hemen ertesi günü, İsmet Paşa kabinesi istifa etti. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, yeni kabineyi kurma görevini Ali Fethi Bey (Okyar)'e verdi⁷⁹. 24 Kasım 1924'de Musul Meselesi Türkiye'de umûmi bir heyecan yaratırken, birdenbire Şeyh Said İsyanı patlak verdi ve genişlemeye başladı. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, işte bu siyasî iklimde doğmuş ve yaşaması gerekmiştir. Hükûmet, Şeyh Said İsyanı'nı bastırdıktan sonra, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırka-*

75. Aynı zabıt, s. 113

76. Bunlar: İstanbul Mebusları: Dr. Adnan Adıvar, İsmail Canpolat, Refet Paşa, Rauf Bey, Erzurum: Rüştü Paşa, Halit Bey, Ziyaeddin Efendi, Dersim: Ferudun Fikri Bey.

77. *Hakimiyet-i Milliye*, 18 Kasım 1924 (18 İkinciteşrin 1340; T. Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, s. 606-8; R. Orbay, a.g.e., II, s. 162-68.

78. *Nutuk*, II, s. 838.

79. R. Orbay, a.g.e., II, s. 173-74; Tunaya, a.g.e., s. 608, 13.

si'ni, "irticayı körüklediği" gerekçesiyle kapatmıştır⁸⁰. Bundan sonra Rauf Bey de, diğer muhâlif mebûslar gibi, bağımsız kalmıştır.⁸¹

Bağımsız kalınca bir süreden beri *tropikal malaryadan* rahatsız olan Rauf Bey, Meclis Başkanlığı'ndan 2 Mayıs 1926 tarihinde 45 gün izin alarak, Bad-Gaschtein kaplıcalarında tedavi olmak için Avusturya'ya gitti. Tedavisi bittikten sonra da, o sırada İngiltere'de bulunan Doktor Adnan Bey (Adıvar) ve eşi Halide Edip Hanım'ı ziyaret için Londra'ya gitti. Rauf Bey Londra'da iken Mustafa Kemal Paşaya sûikast girişimi ortaya çıkartıldı. Ali Çetinkaya'nın başkanlık ettiği, İzmir İstiklâl Mahkemesi, Rauf Beyi sûikast girişimiyle ilgili bulup, onu gıyâben muhâkeme ederek, 26 Ağustos 1926 tarih ve 111/69 sayılı kararıyla on yıl Kalebentliğe, medeni haklardan mahrum edilmesine ve mallarının haczine hüküm verdi. Bu karar, Rauf Beye Londra Büyük Elçiliği vasıtasıyla tebliğ edildi. Mahkeme kararı, 3 Kasım 1926 tarihinde TBMM'de okunarak, Rauf Beyin milletvekilliği sona erdirildi⁸². Rauf Bey, İzmir Sûikastı'nda kendisine isnat edilen suçları ve kararı kesinlikle kabul etmedi, ancak kararın temyiz kabiliyeti olmadığı için de yurda dönmedi.⁸³

Hüseyin Rauf Bey, yurt dışında kaldığı günlerini İngiltere, Hindistan, Çin ve Mısır'da geçirdi. Londra'daki dostları vasıtasıyla, önce Hindistan'a gitti. Burada Balkan savaşları sırasında yardım için gelen Hint Sıhî ekibi arasında bulunan doktor arkadaşlarının yardımlarıyla Bombay, Beopal başta olmak üzere, Hayber'e kadar Hindistan'ı baştan başa dolaştı. Delhi ve diğer büyük şehirlerdeki üniversitelerde Hintli aydınlara, Türk İnkılâbına dâir konferanslar verdi. Hindistan'dan Londra'ya döndükten sonra, bir de

80. **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Haziran 1925.

81. Tunaya, a.g.e., s. 613-14.

82. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, c. XXVII, s. 16

83. İzmir İstiklâl Mahkemesi'nin iddiasına göre, "*Sûikasttan birinci derecede suçlu Ziya Hurşit'in ağabeyinin yapılan sorgulamada, Rauf Bey'in kendisine, Ziya Hurşit'in bir sûikast yapmayı planladığından, bunu engel olmasını istediğini belirttiikten sonra, Rauf Bey'in sûikast girişimini Kazım Karabekir ve Refet Paşa'ya haber verdiğini Rauf Bey'in bu olayı sessiz kaldığını belirtmiş*". "Sûikast hazırlığını duyunca buna haber vermediği gibi, *ben gidiyorum, siz ne yaparsanız yapınız*", diyerek Avrupa'ya gitmiş olmasından bu gizli girişimden haberi olduğu kanısına varılarak suçlu bulunmuştur". Mahkeme için bkz. Ergün Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri - Yakıntarihimizin Gerçekleri**, İstanbul 1998, Şefik Matbaası, 2. Baskı, s. 372, 379-82; Rauf Bey hâtıralarında "kompo" olarak gördüğü sûikast hadisesine uzun bir yer ayırmıştır. Bkz. R. Orbay, a.g.e., II, s. 195-223, 251-56.

Çin seyahatine çıktı. Şanghai, Pekin ve Nankin'i dolaştıktan sonra tekrar Londra'ya döndü. Çin seyahati dönüşü Londra'da fazla kalmayarak, Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da bulunmuş olan Mısırlı Prens Tosun Paşa ve oğullarının ısrarlı daveti üzerine Mısır'a gitti. Vatana dönene kadar Kahire civarındaki Helyopolis'te bir pansiyonda kaldı.⁸⁴

Rauf Bey, Mısır'da söz konusu pansiyonda kalırken nihâyet, "*Cumhuriyetin 10. Yıldönümü*" münâsebetiyle kabul edilip, yayınlanan 26 Ekim 1933 tarih ve 2330 sayılı kanununun 8. maddesiyle affa uğradıysa da, vatana dönmesi için ısrar eden dost ve yakınlarına memlekete dönmenin sûikast cürümüne iştirâki kabul demek olacağını, hiç bir zaman bunu kabul etmediği için dönmeyeceğini bildirdi. Fakat o sırada ailenin büyüğü olan Aziz Beyin ölümü üzerine, kız kardeşi Mısır'a Rauf Beyin yanına giderek onu vatana dönmeğe ikna etti. Hükümün 26 Ekim 1933 tarihli af kanunu ile ortadan kalkmasından sonra, 5 Temmuz 1935'te vatana döndü. 3 Aralık 1935 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile emekli aylığına bağlandı.

TBMM'nin VI'ncı Döneminde açık bulunan bir milletvekilliği için, Cumhuriyet Halk Parti Genel Başkanlık Divanı, 22 Ekim 1939 tarihli bir beyannâme ile kendisini aday gösterdi. Bu beyannâmede sûikast olayı ile bir ilgisi olmadığı da vurgulandı⁸⁵. Sonuçta Kastamonu Milletvekili seçildi ve 8 Kasım 1939 tarihli oturumda TBMM toplantısına katılarak yasama görevine başladı, ancak CHP'ye katılmadı. İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik döneminde, Türkiye'yi temsil etmesi, hükûmetçe daha uygun görülerek, 17 Şubat 1942'de Londra Büyükelçi'sine atandı ve milletvekilliğinden çekildi. Londra Büyükelçiliği görevini 9 Mart 1944'e kadar sürdürdü. Bu görevden, Dışişleri Bakanlığı'nda "işlerin şunun bunun iltimaslısı kimseleler" tarafından yürütüldüğü⁸⁶ gerekçesiyle istifa ederek yurda döndü. Hükûmet kendisine Washington Büyükelçiliğini teklif ettiyse de, yeni bir kamu görevi kabul etmedi. Bundan sonraki hayatını, üniversitelerde ders ve konferanslar vererek, seyâhatlere çıkarak, siyasetten uzak bir şekilde geçirmiştir. Nihâyet İstanbul Cihangir'deki evinde 16 Temmuz 1964 Per-

84. R. Orbay, a.g.e., II, s. 235-36.

85. R. Orbay, a.g.e., II, s. 249-57.

86. R. Orbay, a.g.e., II, s. 260.

şembe günü saat 13.20’de bir kalp krizi sonucu vefat etmiştir⁸⁷. Hiç evlenmemiş⁸⁸ olan Rauf Beyin ağabeyi Hasan Murat’tan başka, Safiye, Hamide ve İffet adlarında üç kız kardeşi vardı. Cenazesi, 18 Temmuz 1964 günü Teşvikiye Câmîinde öğlen namazına müteâkip kılınan cenaze namazı sonrası kaldırılmış ve büyük bir askerî törenle Harbiye’ye kadar götürülmüş, buradaki törenden sonra vasiyeti gereği, Kadıköy Sahrâ-yı Cedit’teki aile mezarlığına, babasının yanına defnedilmiştir.⁸⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti’nin son yarım asrında doğup, büyüyen ve bu dönemin siyasî akımlarından da etkilenen Hüseyin Rauf Orbay, İttihât ve Terakkî Partisi’ne daha askerî öğrenci iken ilgi duyup katılmış, zamanla bu parti- nin en üst yöneticileri arasına kadar yükselmiştir. Rauf Bey, İmparatorluğun çöküşüne şahit olmuş, onu kurtarma mücadelesi verenler arasında yer almıştır. Ona göre, Mustafa Kemal Paşa olmasaydı, Millî Mücadele kazanılamazdı. O, bu görüşünü şöyle ifade etmektedir:

*“-Mustafa Kemal Paşa olmasaydı, Millî Mücadele yapılabilir miydi? Bana kalsa, hayır! -Kâzım Karabekir Paşa olmasaydı,.. -Rauf Orbay olmasaydı, Millî Mücadele yapılabilir miydi? Bana kalsa, hayır!” Ama, Refet Paşa olmasa, İsmet Paşa olmasa, hatta Ali Fuad Paşa olmasa, -bana kalsa- yine Millî Mücadele olabilir, başarılabılır, bu değerli askerlerin yerine başka değerli askerler doldurabilirlerdi!”*⁹⁰

Fiiliyâta da Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele’ye askerî açıdan Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuad Paşa ve Refet Beye, siyasî açıdan da Hüseyin Rauf Beye dayanarak işe başlamıştı. Millî Mücadele’den sonra bu değerli asker ve devlet adamlarının muhâlefette kalmaları, büyük bir kayıp olarak görülebilir.

87. Türk Parlamento Tarihi, s. 882.

88. 1918’li yıllarda Sultan Vahideddin’in kızı Sabiha Sultan ile evlendirilmek istenen Rauf Bey, “evlenmeye vakit bulamadığı” gerekçesiyle sarayın teklifini kabul etmemiştir. Bkz. Leyla Açıba, *Bir Çerkez Prensesinin Harem Hatıraları*, (Yayına Haz.: Harun Açıba), İstanbul 2004, LM Yayınları, s. 94-5

89. *Tercüman Gazetesi*, 19 Temmuz 1964; E. İnam, a.g.e., s. 81

90. R. Orbay, a.g.e., I, s. 9

Rauf Bey ile Mustafa Kemal Bey (Paşa)'i 31 Mart Olayını bastırmak için Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişinde Cemal Bey (Paşa) tanıştırdı⁹¹. Atatürk, yeni tanıştığı deniz subayı Rauf Beyden diğer arkadaşlarına da övgüyle bahsetmiştir⁹². Bundan sonra iki arkadaşın dostlukları devam etmiştir. Bağımsızlık Savaşı'na kadar Rauf Bey askerî hizmetleriyle albaylık rütbesine ve Bahriye Nazırlığı'na kadar yükselmiş, Mustafa Kemal Paşa da, general olarak 7. Ordu ve Yıldırım Orduları Grup komutanlığına kadar yükselmiştir. Anadolu'ya geçtiklerinde Mustafa Kemal Paşa 9. *Ordu Müfettişi*, Rauf Bey ise sâbık *Bahriye Nâzırı* idi. Amasya Genelgesi'ni birlikte imzaladılar. Erzurum, Sivas Kongreleri ile Heyeti Temsiliye'nin Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Başkan Vekili Rauf Bey idi. Mustafa Kemal Paşa, artık Millî Mücadele'nin ve esarete baş kaldıran Türk Milleti'nin rakipsiz lideriydi. Rauf Bey, Lider'e ilk itaatsizliğini, Meclis-i Mebusân'ın İngilizler tarafından basılma ihtimâli anlaşılınca, Lider'in "derhal Ankara'ya gel" emrini uymayarak yapmıştı. Lider'in bunu bir kenara not ettiği kuşkusuzdu. Rauf Beyin, Malta esaretinden kurtuluşundan sonra Ankara'ya gelişinde, TBMM'de siyasî tabanlı gruplar oluşmuştu. Lider, Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun başıydı. Rauf Bey, Müdafaa-i Hukuk Grubu içinde kalmakla birlikte İkinci Grup ile ilişkisini sürdürdü. Rauf Beyin bu tavrı Lider'in dikkatinden kaçmamıştı. Lider, onun İkinci Grup üzerindeki etkisini kullanmak için, onu başbakanlığa atadı. İlişkileri, Rauf Beyin başbakanlıktan istifasına kadar sürdü. Daha sonra Rauf Bey muhâlefete kayd.

İsmet İnönü'ye göre, Rauf Bey ile Atatürk'ün arasındaki ihtilâfın iki temel sebebi vardı. Birincisi, Atatürk'ün yaptığı reformlardır. İkincisi ise, Rauf Beyin önde bulunmuş bir kişi olarak, yapılan işlerin kendisiyle mtizâkere edilmesini istemesidir.⁹³

Mustafa Kemal Paşa **cumhuriyetçi** ve **inkılâpçı** (devrimci) bir lider olup, Türkiye'yi **çağdaş** ve **lâik** bir sisteme doğru adım adım götürmektedir. Rauf Bey ise, bugünkü siyaset literatürüne göre, tam mânâsıyla "mu-

91. A. Fuad Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, s. 167.

92. A. Fuad Cebesoy, *aynı eser*, s. 178.

93. İ. İnönü, *a.g.e.* II, s. 184; Kazım Karabekir Paşa, "savaş bitmiş, kapısına yaklaşmıştır" tespiti içinde bulunmaktadır. Bkz. *Paşaların Kavgası -İnkılâp Hareketlerimiz*, (Yay. Haz. Faruk Özerengin), İstanbul 1995, EKO, s. 100.

hafazakâr” bir siyaset adamıdır. Cumhuriyete karşı olmamakla birlikte, parlamenter demokrasiyi savunmakta⁹⁴, bu sistemin **saltanat ve halîfelikle** gidebileceğini düşünmektedir.⁹⁵ Sonunda, Millî Mücadele'nin iki büyük ismi ayrı siyasal yapılarda yer almışlar ve ilişkileri kopmuştur. Bu kopuş Rauf Beyin 1935 yılında yurda dönüşüne kadar sürmüştür. Atatürk, Rauf Beyle görüşmek için ona önce, Rauf Beyin kardeşi İffet Hanım'ı gönderdi. Rauf Bey kardeşine “sen böyle işlere karışma” diyerek reddedince, Atatürk de “kırk yıllık dost” Ali Fuad Paşayı göndermiştir. Bunun üzerine, üç arkadaş bir araya gelerek eski günleri yâd etmişlerdir.

Hüseyin Rauf Bey din, din-siyâset ilişkisi, hilâfet, saltanat ve Türk kimliği altında alt kimlik taraftarlığı gibi hassas konularda, düşüncelerini gayet net bir şekilde şöyle açıklamaktadır:

“Ben dindarım, fakat ne kendimi ne de dinimi siyasete âlet eden fiktir-siz ve vicdansız değilim. Hayatta feragat, istikamet, hizmet (askerlikteki feragatli çalışmalarım) ve iyilik nâmına ne yapmışsam ...dinî terbiyeme borçluyum. Hilâfet propagandacısı değilim...Padişahlar, bu mefhûmu..., kendi saltanatlarına âlet etmişlerdir. Cumhurreisi, halkın seçimi ile tâyin olunur, ırsî riyâsete imkân yoktur. Ben, fikirli, bilgili bir dindâr olarak, bunlara göre hilâfet propagandasına karşı menfî vaziyet almak zorundayım. Kürtlükle alâkam; valide. . cihetiyledir. Fakat bütün hayatımda, hiçbir Kürtlük siyasî cereyanına katılmadım, Kürtlük davası güden cemiyetlere girmiş de değilim. Çünkü ben, ömrüm boyunca zâbitlikle yaşadım. Bu vatanında yaşayan bütün ırkların, bir bayrak altında müttehit sarsılmaz birliğin hizmetkârıyım. Bu câmiadan bir kısmı lehine, diğer kısmı aleyhine his, fikir beslemek katiyen doğru olmaz kanaatim sağlamdır. Ben, bu müttehit millete, bu müşterek vatana sadık ve daima bütün varlığımla bağlı olacağıma yemin ederek, orduya girmiştim. Başka türlü düşünmem”.⁹⁶

94. Mesclâ meclis müzâkerelerinde: “*Rauf cumhuriyetçidir, ama cumhuriyet mi hâkimiyeti millîyenin tekâmülüdür, yoksa hakimiyeti millîye mi cumhuriyetin tekâmülüdür?*” gibi sorularla bunu tartışmıştır. Bkz. **TBMM Zabıt Cerideleri**. Devre: II, c. X, (6.11.1340/1924), s. 113.

95. Ona göre, “*İslâmî idare, esâsen cumhuriyettir. Cumhurreisi ister halife ismini taşısun, ister taşımasın, halkın seçimi ile tâyin olunur ve onun kendi mevkîini evladına veya herhangi bir istediğine devretmesine, yâni ırsî riyâsete imkan yoktur. Reis halka karşı fîl ve hareketlerinden mesuldür...Osmanlı padişahları ise, halîfelik için aranan şartları hâiz olmayarak saltanat sürmüşlerdir*”. R. Orbay, a.g.e., II, s. 189-90; Bu ifadelerden Rauf Bey'in hem saltanatın kaldırılması ve Abdülmecid Efendi'nin halife seçilmesi müzâkerelerinde hem de daha sonraki gelişmelerde Halîfelik Kurumu'nun yaşanmış tabii seçiminin aksine açıklamalarına rastlamıyoruz. Bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, c. III, s. 1042-46.

96. R. Orbay, a.g.e., II, s. 189-90

**ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
DERGİSİ YAYIN İLKELERİ**

*JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH
CENTER EDITORIAL PRINCIPLES*

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

YAYIN İLKELERİ

Atatürk Araştırma Merkezi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 134.Maddesi ve 2876 sayılı Kanun gereğince Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna bağlı bir kuruluş olarak; Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve bu konularda yayımlar yapmak üzere kurulmuştur. Merkezimiz bu amacı gerçekleştirmek üzere Atatürk'ün eşsiz kişiliğini, ilke ve inkılâplarını, Atatürkçü düşüncüyü aydınlatacak, değerlendirecek bilimsel araştırmalar yapmakta ve elde edilen sonuçları iç ve dış kamuoyuna sunmaktadır. Ayrıca Atatürk'e, Atatürkçülüğe ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihine ait kaynak ve belgeleri de yayımlamaktadır.

Yayın hayatına Kasım 1984 yılında başlayan **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, her 4 ayda bir **Mart, Temmuz ve Kasım** olmak üzere yılda üç sayı yayımlanır. Her yılın sonunda Derginin yıllık dizini ve on sayıda bir olmak üzere de genel dizini çıkarılır; uluslar arası endeks kurumlarına ve abonelere yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Derginin Yayın Amacı

* Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılâplarını bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine ait kaynak ve belgeleri yayımlamak.

* Atatürk'ün Türk toplumuna kazandırdığı değerleri tarihî ve güncel gerçekler çerçevesinde bilimsel ölçülerde değerlendirmek.

* Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun millî politikaların oluşmasında ve yürütülmesinde millî hedeflerin tespitinde, seçiminde fikir birikimini sağlamak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine ilgi duyan, bu konuda fikir üreten yurtiçi ve yurtdışındaki uzman ve bilim adamlarına ulaşmak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili olarak, uluslar arası düzeyde yapılan bilimsel çalışmaları izlemek, bunları ilgili bilim adamlarına, uzmanlara ve ilgili kamuoyuna duyurmaktır.

Derginin Konusu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, yakın dönem tarih dergisidir. Burada yayımlanacak makaleler; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki geri kalmışlığının ve tarih sahnesinden ayrılışının nedenlerini/sonuçlarını, Mustafa Kemal Atatürk'ü hazırlayan tarihsel ve siyasi koşulları, Mütareke dönemini, emperyalist ülkelerin işgaline karşı Kuva-yı Milliye ve 19 Mayıs 1919 ile başlayan Millî Mücadele'yi, Anadolu'da toplanan kongreleri, yayınlanan genelgeleri, millî egemenlik, tam bağımsızlık ve düzenli ordu ilkeleriyle bağımsızlık savaşının evrelerini, parlamenter sisteme geçişi, siyasi ve ekonomik açıdan tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, Ulus-devlet olarak örgütlenişini ve bu devletin temel değerlerini, Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin anlamlarını ve Türk ulusuna kazandırdıklarını, demokrasi düşüncesinin gelişimi ve uygulamalarını, Misak-ı Millî dahilinde gerçekleştirilen dış politika anlayışını, gerek Millî Mücadele döneminde, gerekse daha sonraları ortaya çıkan sorunların günümüze yansımalarını, Atatürk'ün altı temel ilkesi ve onları tamamlayan bütünlüleyici ilkelerin anlamları ile güncel yorumlarını, yine bu ilkelerin bağımsız, özgür ve kişilikli Türk ulusunun oluşumundaki önemini yeniden tüm yönleriyle ortaya koyan, Atatürk'ü kişilik olarak her boyutuyla bilimsel açıdan inceleyen, Onun nasıl bir ülke, devlet, ulus ve dünya arzuladığını evrensel bağlamda değerlendiren, bugün ve gelecekte Türkiye'de cereyan edebilecek olumsuzlukları giderebilecek yorumlar, çözüm önerileri ve geleceğe yönelik yeni stratejiler belirleyen/geliştiren yazılar olmalıdır.

Derginin İçeriği/Muhtevası

* Alanında boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makale olmalıdır.

* Daha önce yazılmış yazı ve çalışmaları zengin bir kaynakçaya dayanarak değerlendiren, eleştiren ve bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan araştırma ve inceleme yazısı olmalıdır.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile ilgili konularda eser ve çalışmalarıyla tanınmış kişi ve gruplara proje kapsamında yaptırılacak araştırmalar.

* Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili eser, yazı ve şahsiyetleri tanıtan yazılar olmalıdır.

Araştırma ve inceleme yazılarının, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanabilmesi için daha önce bir başka yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bir bilimsel kongrede sunulmuş bildiriler bu durumu belirtmek koşuluyla yayımlanabilir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere gönderilen, makaleler; Yayın Kurulu'nca önce amaç-kapsam, sunuş tarzı ve yazım ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun bulunanlar bir sonraki toplantıya kadar kurul üyelerince; sorunun ortaya konuluşu, araştırmanın varsayımları ve amacı, konu itibarıyla akademik bir dergide yayımlanmaya uygunluk derecesi, ilgili literatürün değerlendirilmesi ve benzer araştırmalarla ilişkilendirilişi, bulguların varsayımları ve sonuçları destekleme düzeyi, anlatım açıklığı ve yazının kurgusu, çalışmanın özgünlük derecesi ve ilgili olduğu alana katkı yapma dereceleri bakımlarından incelenerek tekrar Yayın Kurulu'na getirilir. Burada oybirliği ile karar verilir. Üzerinde tereddüt edilen çalışmalar alanında eser ve çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakem raporları gizlidir ve saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, biri olumsuz olduğu takdirde, makale üçüncü bir hakeme gönderilebilir.

Yazarlar, Yayın Kurulu ve hakemlerin eleştiri, öneri ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadıkları hususlar olduğunda bunları ayrı bir sayfada, gerekçeleri ile birlikte açıklama hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilen ve edilmeyen makalelerin yazarlarına bilgi verilir ancak makale metni iade edilmez.

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanan yazıların telif hakkı Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığına devredilmiş sayılır.

Yayımlanan makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayımlanması kararlaştırılan makalelerin yazarlarına ve hakemlerine, telif ve inceleme ücreti, yayım tarihinden itibaren 1 ay içerisinde ödenir. Ücret miktarı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Bağlı Kuruluşları Telif Hakkı, Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre tespit edilir.

Yazım Dili

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin yazım dili Türkçe'dir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusca makalelere de yer verilebilir.

Yayımlanacak makalelerin Türkçe özetlerinin yanı sıra İngilizce özetleri de, yazarları tarafından tespit edilen anahtar kelimeler, birlikte verilir.

Yazım Kuralları

Makalenin Yapısı

Makalenin genel olarak aşağıda belirtilen düzene göre sunulmasına özen gösterilmelidir:

- 1- Başlık, (Koyu karakterde büyük harflerle)
- 2- Yazar adı ve Adresi, (Hepsi lâtin / Türk harfleriyle olmak üzere yazar adları, soyadı büyük olmak üzere normal karakterde)
- 3- Özet (anahtar kelimeler eklenerek)
- 4- İngilizce başlık ve İngilizce özet (anahtar kelimeler eklenerek)
- 5- Makale, amaç, kapsam, çalışma yöntemlerini belirten bir Giriş bölümüyle başlamalı; veriler, gözlemler, görüşler, yorumlar, tartışmalar, gibi ara ve alt bölümlerle devam etmeli ve nihayet tartışma ve sonuç bölümüyle son bulmalıdır.
- 5- Katkı belirtme (gerekliyse)
- 6- Kaynaklar dizini ile son bulmalıdır.

Başlık

Konuyu en iyi şekilde belirtmeli, 15 kelimeyi geçmemeli, tamamı büyük harflerle ve koyu (bold) olarak yazılmalıdır.

Özet

100 kelimedenden az, 250 kelimedenden fazla olmayacak şekilde ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek düzeyde yazılmış, Makalenin tümünü en kısa, öz biçimde (özellikle çalışmanın amacını ve sonucunu) yansıtacak nitelikte olmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil, çizelgelere değinilmemelidir.

Özetin altında bir satır boşluk bırakılarak 5 (beş) anahtar kelime verilmelidir.

Ana Metin

Makale, A4 boyutunda kâğıtların üzerine bilgisayarda 1.5 satır aralıklı ve 12 punto (Times New Roman veya benzeri bir yazı karakteri ile) MS word programında yazılmalıdır. Yazılar en az beşbin, en çok yirmibin civarında kelimedenden oluşmalıdır.

Bölüm Başlıkları

Makalenin yapısını belirlemek ve ana metinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere yazıda ana, ara, ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıklara numara veya harf verilmemelidir.

Ana Başlıklar: Bunlar sıra ile özet, ana metnin bölümleri, teşekkür (varsa), kaynakça, ekler (varsa)'den oluşmalıdır. Ana başlıklar büyük harflerle yazılmalıdır.

Ara ve Alt Başlıklar Yalnız birinci harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle koyu (bold) yazılmalıdır.

Şekiller ve Çizelgeler

Şekiller, küçültmede ve basımda sorun yaratmamak için siyah mürekkep ile, düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydınlar veya beyaz kâğıda çizilmelidir. Her şekil ayrı bir sayfada olmalıdır. Şekiller birden başlayarak

ayrıca numaralandırılmalı ve her şeklin altına başlığıyla birlikte Türkçe, olarak yazılmalıdır.

Çizelgeler de şekiller gibi, birden başlayarak ayrıca numaralandırılmalı ve her çizelgenin üstüne başlığıyla birlikte Türkçe olarak yazılmalıdır. Şekil ve Çizelgelerin başlıkları kısa ve öz olarak seçilmeli ve her kelimenin ilk harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Gerekli durumlarda açıklayıcı dipnotlara veya kısaltmalara şekil ve çizelgelerin hemen altında yer verilmelidir.

Resimler

Parlak, sert (Yüksek kontrastlı) fotoğraf kâğıdına basılmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. Renkli resim baskısı da yapılabilir. Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı aşmamalıdır.

Kaynak Gösterme

Metin içinde kaynak vermede aşağıdaki örneklere uyulmalıdır;

a- Metin içinde tek yazarlı kaynaklara değinme yapılırken, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, önce soyadı, sonra parantez içinde yayım tarihi verilmelidir.

...(Saray 1999: 117)

b- Dip not şeklinde kaynak gösterilirken önce yazarın adı, soyadı, sonra yararlanılan kitabın adı (koyu olacak şekilde-makale ise tırnak içinde ve italik), yayınevi, yayım yeri, tarihi ve sayfa numarası verilmelidir.

Mehmet Saray, **Türk-İran İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999. s. 18.

c- Çok yazarlı yayınlara metin içinde değinilirken, aşağıdaki gibi ilk yazar adı belirtilmeli, diğerleri için vd. harfleri kullanılmalıdır. Ancak kaynaklar dizininde bütün yazarların isimleri yer almalıdır.

...Saray'dan vd. (1999)

d- Kişisel görüşmelere metin içinde -soyadı ve tarih belirtilerek-değnilmeli, ayrıca Kaynaklar Dizini'nde belirtilmelidir.

Kaynaklar Dizini

Kaynaklar dizini yazar soyadlarına göre alfabetik sıraya dizilmelidir.

a- Süreli yayınlar için:

Yazar adı, makalenin başlığı, süreli yayının adı (kısaltılmamış), cilt no (sayı no), Tarih-Yer, Sayfa no.

b- Bildiriler için:

Yazar adı, bildirinin başlığı, sempozyumun veya kongrenin adı, editörler, basımevi, cilt no, düzenlendiği yerin adı, Tarih, sayfa no.

c-Kitaplar için:

Yazar adı, kitabın adı, (ilk harfleri büyük), yayınevi, Tarih-Yer, sayfa sayısı.

d-Rapor ve tezler için:

Yazar adı, raporun veya tezin başlığı, kuruluş veya üniversitenin adı, Tarih, sayfa sayısı, yayımlanıp - yayımlanmadığı.

Yazıların Gönderilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere - yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak- hazırlanmış yazılar, 3 (üç) nüsha olmak üzere bilgisayar disketleri ile birlikte aşağıdaki adrese gönderilir. Metinlerin 2 (iki) nüshasında yazar (lar) ın adı bulunmamalıdır. Yazarlar Yayın Kurulu'nca, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapılabileceğini kabul etmiş sayılırlar.

YAZIŞMA ADRESİ

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No:133 06570 MALTEPE / ANKARA

Tel: (0 312) 231 23 48/123 • Fax: (0 312) 232 55 66

e-mail: info@atam.gov.tr • tosunhuseyin@yahoo.com.

Web:<http://www.atam.gov.tr>

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER

EDITORIAL PRINCIPLES

*The Atatürk Research Center is a governmental organization founded as a dependent body of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History with the aim of studying and publishing Atatürk's thoughts, principles and reforms in accordance with the Law numbered 2876 and 134th Article of the Turkish Constitution. To follow up, study and evaluate publications at home and abroad related to the Center's aims and functions and submitted its findings for the domestic and foreign public opinion. In addition, to publish sources and documents regarding the Republic of Turkey, Atatürk and His Ideas. **The Journal of Atatürk Research Center**, commenced its publishing life on November 1984, is published three times a year as forthly months (March, July and November). At the end of every year, the annual index of the journal and also in every ten issue, general index is published. It is dispatched to the international index societies and the subscribers within the one month from the publishing date.*

The Publishing Objectives of the Journal

** To publish the sources and documents regarding Republic of Turkey, Atatürk and His Ideas,*

** To research and submit for the Atatürk's ideas, principles and reforms in scientific way.*

** To evaluate the values which were gained by Atatürk for Turkish society within the context of historical and current facts.*

** To provide for gathering the ideas for the selecting, determining the national objectives and formulate the national policies and carrying out them in line with the Atatürk's thoughts, principles and reforms.*

** To collaborate with researchers. writers working in research centers*

and similar areas in a variety of fields at home and abroad.

** To follow up and submit the scholarly international works for the public opinion and authorities concerned.*

The Objectives of the Journal

The Journal of Atatürk Research Center is a historical journal for the modern times. The subjects of the Journal shall be as follows: the reasons of the collapsing and declining of the Ottoman State in its recent years, the historical and political conditions for the being of Mustafa Kemal, the National Forces against the occupation of the imperialistic powers, the National Struggle which began with the 19 May 1919, the Congresses in Anatolia, the declarations, national sovereignty, full independence, and winning the Salvation War with the principles of order army, transmitting into the parliamentary system, foundation of the Independent Turkish Republic within the political and economic aspects, the meaningful of the Atatürk's reforms, the profits of Turkish nation by Atatürk, attempts for the multi-party systems, the concept of foreign policy within the National Pact, the reflections of the problems during the National Struggle and aftermath for todays, the six basic principles of Atatürk and the supplementary principles for them and their meanings and their current comments, the examining in every dimensions of Atatürk in scholarly, the universal evaluation of His ideas which were to project how country, state, nation and world, the strategical proposals for the solutions of the negative situations which shall be in Turkey today or in future.

The Contents of the Journal

** It shall be as follows:*

** The original article which depends on the scientific researches,*

** The researching and examining writings which evaluated, reviewed the former works depending on the rich bibliography and exposed the new and reasonable ideas.*

**The research which fulfilled within the project by the prominent person (s) with the works regarding the Atatürk and the history of modern Turkey.*

**The writings about the biographics, works regarding the National Struggle and Modern Turkey.*

The works which shall not be published or accepted to publish in another publishing institutions, shall be publish in the Journal of Atatürk Research Center. As if the papers are submitted in another congress, shall be accepted with the condition of declaring it's submission.

The Evaluation of the Articles

The articles submitted for consideration of the Journal of Atatürk Research Center, are subject to peer review. The editorial board takes into consideration whether submitted article follows the rules of scientific writing. The selected works are decided in following meeting by a unanimous vote examining their contribution, originality degrees, exposition, supporting the thesis, depending on the other sources, the subjects and objectives.

The indecision works are sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas. Their reports are hide and secret. In case, one of the reports is negative, the other one is positive, the article is then sent to another referee.

The writers should be considered the opinions, corrections and critics of the referees and the editorial board. They have also right to define their rejections and justifications in another page. In case the article shall be accepted for the publication, the writers shall be informed but the paper shall not be re-delivered.

The copyright of the article that published in the Journal of Atatürk Research Center shall be turned over the Presidency of the Atatürk Research Center.

Statements of facts or opinions appearing in the Journal are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors of publisher. The writings and photos shall be quoted by showing its source.

The copyright and examining fees of the articles to the writers and referees shall be paid in 3 months after it's publishing. The amount of fees shall be made according to the Regulation of Copyright, Publication and

Sells of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History and its dependent bodies.

The Writing Language

The writing language of the Journal is Turkish. However, in every issue, it can be give place for the articles in English, French and German languages within the proportion of 1/3 of the journal. It is also given the Turkish and English abstract and key words determined by the writers.

The Rules of Writing – The Structure of the Article

It shall be submitted to the Journal according to the rules as follows:

1. Title of the Article

2. Writer(s) name(s), address(es) (all of them shall be Latin words/Turkish words, the names and surnames are CAPITAL LETTER and bold, the addresses are in normal character.

3. Abstract and key words (in Turkish)

4. It shall be begin with the introductory part defining the objective, content, methods in use then, followed the main part with the datas, observations, opinions, comments, discussions, lastly ended with the arguments and conclusion parts.

5. Showing the contribution (if necessary)

6. Bibliographical index

7. The Heading in English version and abstract in English (with keywords in english)

Title

It should be expressed the subject, not more than 15 words, with capital letters and bold.

Abstract

It should not be more than 250 words and less than 100 words. Shortly define the article (objective and conclusion). The heading of abstract and the text part shall be in italic character. It shall not be composed the

bibliographical informations, tables. It should be given 1 line space after the abstract then write the keyword 5 words.

Main Text

The article shall be in A4 format (29;7x21 cm.), with the 1,5 line space and in 10 punto (Times New Roman or similar format) in MS-Word program. In the edges of paper, 3 cm. spaces, and pages are numbered. Not more than 20.000 and not less than 5.000 words are used.

The Headings of the Parts

To determine the structure of article and to provide the giving information in main text regularly, it shall be use the sub-headings without the numbered.

***Main Headings:** These are in turn in order abstract, the parts of the main text, thanks (if there is), bibliography, enclosures (if there is). The main headings shall be capital letter.*

***Break Headings:** Just for the first letter is capital, in bold.*

***Sub-Headings:** Just for the first letter is capital, in bold with doublecolon then continued in the same line.*

Diagrams and Charts

Diagrams

Not to cause the question in degrade and publish, with black printing and enough thick and in white paper. Every diagram should be in separate paper. Every pages should be numbered. And also the headings of the diagrams should be written in Turkish and English together at the end of the diagrams.

Charts

They are also numbered and also the headings of the charts should be written in Turkish and English together at the beginning of the charts.

The headings should be short and main and every first word in capital

letter, the others in lower case. The footnotes and abbreviations should be under the diagrams and charts.

Pictures

Printed in shined, hart (high contrast) photocraphic paper, they shall be in colour, total amount of the charts, diagrams, pictures are not more than 10 pages.

The Notes Method in the Text

The notes in the text should be as follows:

a. Using the source with one writer, firstly surname, publish date and page number as follows:

...(Saray 1999: 117)

...Some Researchers (Saray, 1999: Tosun, 200: Tuna, 2001)

b. Using the footnotes, surname, title of book (bold, if it is article, it should be in quotation marks) publishing house, publishing place, date and page numbers.

Mehmet Saray, **Türk-İran İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, S. 18.

c. More than one writers, as follows, first writer name and et.al. but, in Bibliographical index, all the names of writers should be written.

...Saray'dan vd. (1999)

d. When using the source in source, the quoted source with the other source shall be defined as follows:

e. Interviews with surname, date and also in bibliographical index.

Bibliographical Index

It shall be begin with the surnames of the writers and alphabetical order.

a. *For the periodicals:*

*Writers name (s), date, the title of article, periodical name (not abbrv.)
volume no (issue no) page no.*

b. *For the papers:*

*Writers name (s), date, the title of paper, Congress or symposium name,
editors, publishing house, volume no, organization place, page no.*

c. *For the books:*

*Writers name (s), date, the title of book (for the first letter is capital),
publishing house, printed city, page no.*

d. *For the reports and theses :*

*Writers name (s), date, the title of report or thesis the name of
institution or university, archive no, page no, whether it is printed or not.*

Dispatching the Writings

*For the consideration of the Journal of the Atatürk Research Center -
the prepared works according to the above rules- it shall be send to the
following address within the floppydisc or CD and 3 layouts. The last
correction copy of the accepted for the publishing in the Journal shall be
send in one month to the following address. The Editorial Board shall be
made any corrections but not in main essence of the text.*

CORRESPONDENCE ADDRESS

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No:133 06570 MALTEPE / ANKARA

Tel: (0 312) 231 23 48/123 • Fax: (0 312) 232 55 66

e-mail: info@atam.gov.tr • tosunhuseyin@yahoo.com.

Web: <http://www.atam.gov.tr>